

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського»

Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра політичних наук і права

**Методичні рекомендації до самостійної роботи
з дисципліни «Історія зарубіжної політичної думки»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальності 052 «Політологія».**

Розробники:

С. М. Наумкіна – д. політ. н., проф.

С. Л. Швець – к. політ. н., асистент

Одеса –2020

УДК340(100) (091) (075.8)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського (протокол № 5 від 21.12.2020 року)

Рецензенти:

Яковлев Денис Викторович, доктор політичних наук, професор, декан факультету психології, соціології та політології Національного університету «Одеська юридична академія».

Долженков Олег Олександрович, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри освітнього менеджменту та публічного управління Університету Ушинського

С. М. Наумкіна, С. Л. Швець. Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Історія зарубіжної політичної думки» [для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія» денної та заочної форм навчання]. Одеса: Вид-во «Університет Ушинського». 2020. 89 с.

Методичні рекомендації укладені відповідно до Освітньо-професійної програми «Політологія» для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 052 «Політологія». У рекомендаціях висвітлені основні завдання щодо самостійної роботи здобувачів зазначеного профілю відповідно до сучасних тенденцій освітнього процесу в закладі вищої освіти.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Розділ 1. ОПИС ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
1.1. Опис навчальної дисципліни	7
1.2. Структура навчальної дисципліни	8
1.3. Критерії оцінювання	11
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ «Історія західної політичної думки»	23
2.1. Модуль 1. Політико-правова думка зі стародавніх часів до XIX ст.	30
2.2. Модуль 2. Політико-правові доктрини XIX–XXI ст.	71
Перелік запитань до підготовки до екзамену	106
СПИСОК рекомендованої літератури	108

Передмова

Самостійна робота є невід'ємною частиною навчання здобувачів вищої освіти. Основне завдання вищої освіти сформувати фахівця, що має здібності до саморозвитку та самоосвіти. Це посилює роль самостійної роботи, яка формує низку необхідних компетентностей у здобувача вищої освіти, серед яких – здатність працювати автономно, визначати, формулювати та розв'язувати проблеми, аналізувати соціально-значущі процеси та приймати обґрунтовані рішення, а також набуття навичок використання інформаційних і комунікаційних технологій для пошуку, оброблення, аналізу та використання інформації з різних джерел.

Зміст самостійної роботи здобувачів вищої освіти складається з таких видів робіт: підготовка до усіх видів поточного і підсумкового контролю, у тому числі практичних занять, контрольних робіт, залікових модулів і екзамену, самостійного опрацювання окремих питань, що не розглядалися у лекційному курсі, а також виконання творчо-аналітичних завдань до кожної з тем навчальної дисципліни.

«Історія західних політичної думки» є обов'язковою дисципліною для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія».

Мета навчальної дисципліни: надати систематичний огляд історії зародження та розвитку зарубіжної політичної думки з урахуванням проблемно-теоретичного характеру навчального курсу, починаючи з політико-правових вчень Стародавнього світу до сучасних зарубіжних концепцій к. XX – поч. XXI ст.; узагальнити досвід багатьох поколінь відомих мислителів у різних суміжних з політологією галузях знань та політичних діячів у вирішенні проблемних питань, пов'язаних з дослідженням походження, природи і сутності держави, її інституцій, політичної влади, зокрема державної та її розподілу, принципів взаємовідносин особи і держави; сформувати у здобувачів системне уявлення про розвиток світової політичної думки та науковий, політичний та правовий світогляд, важливі навички професійної діяльності, які необхідні для ефективного виконання професійних обов'язків.

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 01. Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.

ПРН 03. Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.

ПРН 07. Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.

ПРН 09. Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

ПРН 10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

ПРН 18. Визначати власні освітні цілі, розвивати навички самоосвіти; відстежувати інновації в науково-освітньому просторі, демонструвати розуміння соціальної ролі освіти, відкритість до сталого самонавчання, бажання ділитися знаннями з іншими.

Очікувані результати навчання дисципліни:

Здобувач вищої освіти:

1. знає періодизацію історії зародження та розвитку світової зарубіжної політичної думки;
2. визначає головні структурні елементи цього процесу;
3. описує кожний етап становлення та розвитку політичного осмислення історичних подій;
4. зв'язує історичні події та політичні доктрини;

5. ідентифікує політичну думку з ідеологічним напрямом;
6. інтерпретує політичні течії відповідно до історичних епох;
7. розуміє місце і роль ІЗПД у системі суміжних дисциплін;
8. асоціює основні політико-правові доктрини, теорії, течії, ідеології та їх основних представників;
9. інтерпретує основний понятійно-категоріальний апарат, методи та функції ІЗПД.

Здобувач вищої освіти вміє:

1. використовувати теорії, принципи, методи та поняття, набуті у процесі навчання, у професійній діяльності;
2. застосовувати основні методи аналізу, інноваційні підходи та новітні ІТ-технології для вирішення професійних завдань;
3. аналізувати, синтезувати, співставляти знання щодо основних політико-правових доктрин, теорій, течій й ідеологій та використовувати їх у прикладному аспекті;
4. оцінювати соціально-політичні явища і процеси, закономірності та тенденції розвитку політичної дійсності та інтерпретувати їх на високому професійному рівні;
5. брати участь в дискусіях щодо методології сучасної політичної науки та застосовувати її в політологічних дослідженнях; у розв'язанні складних спеціалізованих задач в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів політичної науки;
6. використовувати теоретичні моделі в поясненні тенденцій розвитку політичних інститутів та процесів на різних рівнях;
7. демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань;
8. ідентифікувати основні теорії, принципи, методи політичної і правової науки, основні галузі (напрямки) політико-правового знання;
9. демонструвати знання та навички, набуті у процесі навчання та професійної діяльності, здійснювати критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять політичної науки;
10. використовувати отримані знання як базові для подальшого поглибленого вивчення навчальних дисциплін політологічного цикла;
11. розвивати професійну інтуїцію, професійне мислення як єдність прикладного і теоретичного знання, що дозволяє більш раціонально і системно використовувати їх у практичній площині.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати **такі компетентності**:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в політичній та викладацькій професійній діяльності або у процесі навчання, які передбачають застосування певних теорій та методів політичної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 03. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 07. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності

для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

ФК 02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної

думки.

ФК 03. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

ФК 11. Здатність до самоосвіти, активності і відповідальності, підприємливості та ініціативності; мати уявлення про демократичні засади співжиття та усвідомлення цілей сталого розвитку.

Розділ 1

1.1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 9	Галузь знань 05 Соціально-поведінкові науки	Статус дисципліни: Обов’язкова	
Модулів – 2	Освітньо-професійна програма: Політологія	Мова навчання: українська	
Змістових модулів – 5		Рік навчання:	
		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – реферати, есе, презентації	Спеціальність: 052 Політологія	Семестр:	
Загальна кількість годин – 330		1	1
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2–4 самостійної роботи здобувача – 4	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	60 год.	8 год.
		Практичні	
		70 год.	8 год.
		Самостійна робота	
		120 год.	234 год.
		Індивідуальні завдання:	
		20	20
		Вид контролю: екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33 % / 67 %

для заочної форми навчання – 10 % / 90 %

1.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	л.	п.	с.р.	Інд	Усього	л.	п.	с.р.	Інд
1	2	3	4	5	6	2	3	4	5	6
МОДУЛЬ 1. Політико-правова думка зі стародавніх часів до XIX ст.										
<i>Змістовий модуль 1. Політичні та правові вчення країн стародавнього світу</i>										
Тема 1. Предмет «Історії зарубіжної політичної думки». Мета, завдання та особливості курсу.	8	2	2	4		9	1		8	
Тема 2. Структура та методи дослідження «ІЗПД»	10	2	4	4		8			8	
Тема 3. Періодизація Історії зарубіжної політичної думки. Основні парадигми в «ІЗПД».	8	2	2	4		9	1		8	
Тема 4. Політико-правова думка Стародавнього Сходу.	2	4	4	4		9		1	8	
Тема 5. Політико-правові вчення в Стародавній Греції	12	4	4	4		8			8	
Тема 6. Політична думка античної Греції в умовах кризи державності	10	2	4	4		8			8	
Тема 7. Політична думка та правова традиція Стародавнього Риму	10	2	4	4		9		1	8	
Тема 8. Політичні ідеї християнства	8	2	2	4		8			8	
ІНДЗ	4				4	4				4
Разом за змістовим модулем 1	82	20	26	32	4	72	2	2	64	4

Змістовий модуль 2. Політичні та правові вчення Західної Європи епох феодалізму та Відродження

Тема 9. Політико-правова думка середньовічного суспільства. Вчення Х. Аквінського та М. Падуанського	8	2	2	4		8			8	
Тема 10. Еволюція політичних та правових поглядів доби Відродження (Н. Макіавеллі, Е. Роттердамський, Ф. Гвіччардіні та ін.)	10	4	2	4		10	1	1	8	
Тема 11. Правові і політичні ідеї Реформації	8	2	2	4		9	1		8	
Тема 12. Теорія державного суверенітету та його основні ознаки	8	2	2	4		9		1	8	

Тема 13. Політико-правові ідеї раннього соціалізму (XVI-XVII ст.)	8	2	2	4		8			8	
ІНДЗ	4				4	4				4
Разом за змістовим модулем 2	46	12	10	20	4	48	2	2	40	4
<i>Змістовий модуль 3. Європейська політико-правова думка доби буржуазних революцій та Просвітництва</i>										
Тема 14. Загальна характеристика політико-правової думки Нового часу.	8	2	2	4		9	1		8	
Тема 15. Основні напрямки голландської та англійської політико-правової думки	8	2	2	4		8			8	
Тема 16. Право і держава в ученнях європейського Просвітництва	8	2	2	4		8			8	
Тема 17. Правові та політичні вчення в США в період боротьби за незалежність.	8	2	2	4		9	1		8	
Тема 18. Внесок німецької школи в політичну та правову науку (І. Кант, Г. Гегель та ін.)	8	2	2	4		8			8	
ІНДЗ	4				4	4				4
Разом за змістовим модулем 3	44	10	10	20	4	46	2		40	4
Разом за модулем 1	172	42	46	106	12	166	6	4	144	12

Модуль 2. Політико-правові доктрини XIX – поч. XXI ст.

Змістовий модуль 1. Європейська політико-правова думка XIX ст.

Тема 19. Головні напрями європейської політико-правової ідеології	8	2	2	4		8	1		7	
Тема 20. Ліберальна політико-правова думка Англії XIX ст.	8	2	2	4		9		1	8	
Тема 21. Французький лібералізм XIX ст. Б. Констан, А. де Токвіль.	8	2	2	4		8		1	7	
Тема 22. Німецький лібералізм XIX р.	8	2	2	4		7			7	
Тема 23. Консервативне політико-правове вчення XIX ст.	8	2	2	4		7			7	
Тема 24. Позитивізм як напрям політичних та правових вчень Європи XIX ст.	8	2	2	4		8	1		7	
Тема 25. Політичні та соціально-правові витоки соціалістичної ідеологічної течії	6		2	4		7			7	

Тема 26. Соціально-політичні та правові ідеї марксизму	6		2	4		7			7	
Тема 27. Анархічна політична та правова думка	6		2	4		7			7	
ІНДЗ	4				4	4				4
Разом за змістовим модулем 1	70	12	18	36	4	72	2	2	64	4
<i>Змістовий модуль 2. Західні політичні та правові ідеї XX – поч. XXI ст.</i>										
Тема 28. Історія виникнення і розвитку теорії природного права.	8	2	2	4		8			8	
Тема 29. Історія виникнення та причини становлення політико-правових ідей солідаризму та інституціоналізму.	8	2	2	4		10		1	9	
Тема 30. Подальший розвиток політико-правової думки в країнах Західної Європи і США в XX – на початок XXI ст.	8	2	2	4		10		1	9	
ІНДЗ	4				4	4				4
Разом за змістовим модулем 2	28	6	6	12	4	32		2	26	4
Разом за модулем 2	98	18	24		8	192	2	4	90	8
Усього годин	270	60	70	140	20	270	8	8	234	20

1.3. Критерії оцінювання

Критерієм успішного проходження здобувачем вищої освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни. Мінімальний пороговий рівень оцінки варто визначати за допомогою якісних критеріїв і трансформувати його в мінімальну позитивну оцінку використовуваної числової (рейтингової) шкали.

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид роботи	бали	Критерії
Практичні заняття	0 балів	Здобувач вищої освіти не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань або здобувач відмовляється від відповіді, або відсутній.
	1 бал	Здобувач вищої освіти частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки.
	2 бали	Здобувач вищої освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності.
	3 бали	Здобувач вищої освіти в цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.
	4 бали	Здобувач вищої освіти достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.
	5 балів	Здобувач вищої освіти в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу.
Самостійна робота здобувача (письмові завдання)	0 балів	Самостійна робота не виконана або не зарахована.
	1 бал	Відповідь дуже фрагментарна. Здобувач вищої освіти не має системних знань з дисципліни чи окремої теми курсу. Понятійно-термінологічний апарат майже не сформований. Самостійна робота виконана менше, ніж 20 % загального

		обсягу завдань або (та) тільки розпочато розв'язання завдань. Виклад матеріалу не структурований. У відповіді наявні фактичні, граматичні, орфографічні та стилістичні помилки.
	2 бали	Відповідь дуже фрагментарна. Здобувач вищої освіти має дуже поверхові знання з питання. Пояснює суть окремих понять. Виклад матеріалу не структурований, порушена послідовність та логіка викладу. Здобувач вищої освіти використовує знання в знайомій ситуації, але не може застосувати їх в новій ситуації. Самостійна робота виконана у неповному обсязі, але правильно або у повному обсязі з суттєвими недоліками. У відповіді наявні фактичні, граматичні, орфографічні та стилістичні помилки.
	3 бали	Відповідь неповна, фрагментарна. Здобувач вищої освіти не має системних знань з дисципліни чи окремої теми курсу. Понятійно-термінологічний апарат в цілому сформований, але здобувач оперує, як правило, одним підходом до тієї чи іншої проблематики, висвітлює окрему класифікацію тощо. Виклад матеріалу не структурований, часто порушується послідовність та логіка викладу. У відповіді відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь позбавлена творчого підходу і має формальний характер. Здобувач вищої освіти використовує знання в знайомій ситуації, але не може застосувати їх в новій ситуації. У відповіді наявні фактичні, граматичні, орфографічні та стилістичні помилки.
	4 бали	Відповідь здобувача вищої освіти майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Висвітлюється зміст окремих класифікацій, підходів тощо. Виклад матеріалу структурований, логічний, але дещо порушена послідовність викладу. Здобувач вищої освіти володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Але у відповіді недостатня доказова база, мало прикладів, допущені окремі неточності. При відповіді на проблемні питання здобувач висловлює свою позицію, але недостатньо її аргументує. Вільно оперує знаннями, застосовує їх в знайомій та новій ситуації. Матеріал викладено правильною мовою, але присутні окремі граматичні, орфографічні та стилістичні помилки.
	5 балів	Здобувач вищої освіти продемонстрував досконале знання та розуміння понятійно-термінологічного апарату та теоретичного матеріалу тієї чи іншої теми. Вільно оперує різноманітними класифікаціями, підходами тощо. Відповідь на поставлені запитання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями, прикладами, висновками. Виклад матеріалу має логічний, доказовий і послідовний характер. Здобувач вищої освіти володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Вільно висловлює свою позицію з проблемних питань та аргументує її. Володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці не тільки в знайомих, але й в нових ситуаціях. Володіє високою культурою мовлення. Відсутні у відповіді граматичні, орфографічні та стилістичні помилки.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (доповідь з комп'ютерною презентацією / реферат)	(доповідь з комп'ютерною презентацією)	
	0 балів	Не зараховуються презентації, які є плагіатом або передруком з мережі Інтернета; проблема не розкрита або дана інформація не в контексті завдання; завдання не виконано.
	1 бал	Презентація не відповідає необхідному обсягу, багато її частин не має відношення до теми дослідження. Відсутній план для створення повної і добре оформленої презентації. Зміст роботи не відповідає плану, інформація не точна або пропущена, відсутні висновки та узагальнення і внутрішня логічна послідовність. Оформлення має суттєві недоліки. Доповідь не відображає зміст роботи, більшість відповідей на запитання некоректні, неточні або неправильні, здобувач не володіє предметом дослідження.
	2-3 бали	Презентація не відповідає необхідному обсягу, не містить вступу і висновків. Побудова презентації не дає чіткого уявлення про тему дослідження. Презентація погано організована, без творчих знахідок, багато необхідних елементів пропущені. В презентації не визначені ключові положення, інформація не точна, на більшість запитань не можливо знайти відповідь. Здобувачем вищої освіти представлено власну позицію за даною проблематикою на побутовому рівні без аргументації, висновки є нелогічними і необґрунтованими. Відповіді на запитання фрагментарні, або відсутні.
	4-5 балів	Презентація відповідає необхідному обсягу, тема роботи в основному розкрита, але мають місце недоліки змістовного характеру, певний матеріал викладено некоректно, наявні ознаки компіляції, відсутні узагальнення, авторські висновки. Порушена логіка представленого матеріалу. Презентація організована без творчих знахідок. Є зауваження щодо оформлення тексту пропозицій та презентації. Деякі висновки є нелогічними і необґрунтованими. Наочні матеріали не відображають зміст передбачуваного дослідження. Відповіді на запитання фрагментарні, не точні.
	6-7 балів	Презентація відповідає необхідному обсягу, тема розкрита з використанням сучасного аналітичного і методологічного інструментарію. Дано аргументацію своєї думки з опорою на факти. Проте наукове обґрунтування виконано схематично, позиція здобувача і наукові/навчальні тексти формально узгоджені, зустрічається порушення логіки викладу. Аналіз літературних джерел зроблений поверхнево, інколи відсутні узагальнення, наукова полеміка, авторські висновки, посилання на першоджерела. Відповіді на питання в основному правильні, здобувач добре знає предмет роботи.
	8-9 балів	Презентація відповідає необхідному обсягу, тема розкрита, всі частини презентації містять важливі твердження за темою дослідження, але має в основі декілька ключових положень, які не повністю розкривають тему дослідження, мають місце окремі недоліки непринципового характеру. Здобувач вищої освіти демонструє вміння використовувати у дослідженні сучасний аналітичний і методологічний інструментарій, працювати з літературними джерелами, в логічній

		послідовності проводити критичну та незалежну оцінку певних проблемних питань, формулювати висновки за темою дослідження. Відповіді на питання в основному правильні, здобувач вищої освіти добре знає предмет роботи.
10 балів		Презентація відповідає необхідному обсягу, має в основі ключові положення, які повністю розкривають тему дослідження. Всі частини презентації пов'язані з метою і завданням дослідження. Подана інформація чітка і зрозуміла. Здобувач вищої освіти демонструє вміння використовувати у дослідженні сучасний аналітичний і методологічний інструментарій, творчий підхід, самостійність, оригінальність в опрацюванні матеріалу. Дослідження містить достатній і різноманітний масив опрацьованих інформаційних джерел, критичний огляд наукової і навчальної літератури, узагальнення і висновки, які дозволяють чітко визначити авторську позицію. Доповідь логічна, повна, стисла, проілюстрована бездоганно оформленими наочними матеріалами. Відповіді на запитання правильні, стислі, аргументовані.
Реферат		
0 балів		Не зараховуються реферати, які є плагіатом або передруком з мережі Інтернет.
1 бал		Реферат виконаний самостійно, проте не опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал представлений схематично, у висновку сформульовані загальні висновки, або вони взагалі відсутні, тема не розкрита, робота не відповідає обсягу її оформлення не відповідає вимогам, список літератури менше 5 пунктів, з них менше 60 % найменувань за останні 5 років, кількість Інтернет-документів перевищує 15 % загальної кількості списку джерел.
2 бали		Реферат виконаний самостійно, оформлення відповідає вимогам, проте не опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал представлений схематично, у висновку сформульовані загальні висновки, тема не розкрита, частина значимої інформації відсутня, список літератури менше 5 пунктів, з них менше 60 % найменувань за останні 5 років, кількість Інтернет-документів перевищує 15 % загальної кількості списку джерел.
3 бали		Реферат виконаний самостійно, оформлення відповідає вимогам, проте не опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал представлений схематично, у висновку сформульовані загальні висновки, тема не розкрита, робота не відповідає обсягу, список літератури понад 5 пунктів, з них менше 60 % найменувань за останні 5 років, кількість Інтернет-документів перевищує 15 % загальної кількості списку джерел.
4 бали		Реферат виконаний самостійно і відповідає обсягу, розкрита актуальність теми, в аналітичній частині подано опис основної проблеми, представлена основна література по темі, у висновку сформульовані загальні висновки, тема в цілому розкрита, проте частина значимої інформації не увійшла в зміст реферату, список літератури понад 8 пунктів, з них

		менше 50 % найменувань за останні 5 років, кількість Інтернет-документів перевищує 15 % загальної кількості списку джерел, робота ретельно оформлена і представлена до перевірки у визначений викладачем термін.
	5 балів	Реферат виконаний самостійно і відповідає обсягу, розкрита актуальність теми, в аналітичній частині подано опис основної проблеми, представлена основна література по темі, у висновку сформульовані загальні висновки, тема в цілому розкрита, проте частина значимої інформації не увійшла в зміст реферату, список літератури понад 8 пунктів, з них не менше 50 % найменувань за останні 5 років, кількість Інтернет-документів не перевищує 15 % загальної кількості списку джерел, робота ретельно оформлена і представлена до перевірки у визначений викладачем термін.
	6 балів	Реферат виконаний самостійно і відповідає обсягу, розкрита актуальність теми, в аналітичній частині подано опис основної проблеми, представлена основна література по темі, у висновку сформульовані загальні висновки, тема повністю розкрита, список літератури понад 8 пунктів, з них не менше 50 % найменувань за останні 5 років, кількість Інтернет-документів не перевищує 15 % загальної кількості списку джерел, робота ретельно оформлена і представлена до перевірки у визначений викладачем термін.
	7 балів	Реферат виконаний самостійно і відповідає обсягу, обґрунтовано актуальність обраної теми, повно і чітко представлені основні теоретичні поняття, в аналітичній частині дано повноцінний аналіз проблеми, що досліджується, її всебічне висвітлення, у висновку сформульовані розгорнуті висновки, тема повністю розкрита, в рефераті дотримана структура написання реферату, список літератури понад 8 пунктів, з них не менше 50 % найменувань за останні 5 років, кількість Інтернет-документів не перевищує 15 % загальної кількості списку джерел, робота грамотно оформлена і представлена до перевірки у визначений викладачем термін.
	8 балів	Реферат виконаний самостійно і відповідає обсягу, обґрунтовано актуальність обраної теми, повно і чітко представлені основні теоретичні поняття, в аналітичній частині дано повноцінний аналіз проблеми, що досліджується, її всебічне висвітлення, у висновку сформульовані розгорнуті висновки, тема повністю розкрита, в рефераті дотримана структура написання реферату, список літератури понад 8 пунктів, з них не менше 60 % найменувань за останні 5 років, кількість Інтернет-документів не перевищує 15 % загальної кількості списку джерел, робота грамотно оформлена і представлена до перевірки у визначений викладачем термін.
	9 балів	Реферат виконаний самостійно і відповідає обсягу, обґрунтовано актуальність обраної теми, повно і чітко представлені основні теоретичні поняття, в аналітичній частині дано повноцінний аналіз проблеми, що досліджується, її всебічне висвітлення, у висновку сформульовані розгорнуті висновки, тема повністю розкрита, в рефераті присутня оригінальна ідея аналізу або структурування матеріалу, список

		літератури понад 8 пунктів, з них не менше 60 % найменувань за останні 5 років, кількість Інтернет-документів не перевищує 15 % загальної кількості списку джерел, робота грамотно оформлена і представлена до перевірки у визначений викладачем термін.
	10 балів	Реферат виконаний самостійно і відповідає обсягу, обґрунтовано актуальність обраної теми, повно і чітко представлені основні теоретичні поняття, в аналітичній частині дано повноцінний аналіз проблеми, що досліджується, її всебічне висвітлення, у висновку сформульовані розгорнуті висновки, тема повністю розкрита, в рефераті присутня оригінальна ідея аналізу або структурування матеріалу, список літератури понад 10 пунктів, з них не менше 60 % найменувань за останні 5 років, кількість Інтернет-документів не перевищує 15 % загальної кількості списку джерел, робота грамотно оформлена і представлена до перевірки у визначений викладачем термін.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен)

Бали	Критерії
0 балів	Відповіді на запитання відсутні.
1–5 балів	Відповіді на запитання неповні, невпевнені. Відсутні приклади практичного використання.
6–10 балів	Здобувач вищої освіти не вміє логічно думати, робити власні висновки. Відповіді на запитання формальні, книжкові. Не наведено прикладів практичного використання в освітньому процесі
11–15 балів	Відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях. Здобувач вищої освіти намагається робити власні висновки, наводить приклади практичного використання в освітньому процесі.
16–20 балів	Здобувач вищої освіти вміє розмірковувати, робити власні висновки. Відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90–100 А)	Здобувач вищої освіти має ґрунтовні знання історії зародження та розвитку світової зарубіжної політичної думки та її періодизації; на високому рівні визначає головні структурні елементи цього процесу; описує кожний етап становлення та розвитку політичного осмислення історичних подій; зв'язує історичні події і політичні доктрини; ідентифікує політичну думку з ідеологічним напрямом; інтерпретує політичні течії відповідно до історичних епох; розуміє місце і роль ІЗПД у системі суміжних дисциплін; обґрунтовано асоціює основні політико-правові доктрини, теорії, течії, ідеології та їх основних представників; ретельно знає та інтерпретує основний понятійно-категоріальний апарат, методи та функції ІЗПД. Усі відповіді повні, логічні й обґрунтовані. На високому рівні вміє: використовувати теорії, принципи, методи та поняття, набуті у процесі навчання, у професійній діяльності; застосовувати основні методи аналізу, інноваційні підходи та новітні ІТ-технології для вирішення професійних завдань; аналізувати, синтезувати, співставляти знання щодо основних політико-правових

	доктрин, теорій, течій й ідеологій та використовувати їх у прикладному аспекті; оцінювати соціально-політичні явища і процеси, закономірності та тенденції розвитку політичної дійсності та інтерпретувати їх на високому професійному рівні; усвідомлено брати участь в дискусіях щодо методології сучасної політичної науки та застосовувати її в політологічних дослідженнях; виявляє творчий підхід у розв'язанні складних спеціалізованих задач в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів політичної науки. Здатний використовувати теоретичні моделі в поясненні тенденцій розвитку політичних інститутів та процесів на різних рівнях; демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань; ідентифікувати основні теорії, принципи, методи політичної і правової науки, основні галузі (напрямки) політико-правового знання; демонструвати знання та навички, набуті у процесі навчання та професійної діяльності, здійснювати критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять політичної науки; використовувати отримані знання як базові для подальшого поглибленого вивчення навчальних дисциплін політологічного циклу; розвивати професійну інтуїцію, професійне мислення як єдність прикладного і теоретичного знання, що дозволяє більш раціонально і системно використовувати їх у практичній площині.
Добре (82–89 В)	Здобувач вищої освіти має достатні знання історії зародження та розвитку світової зарубіжної політичної думки та її періодизації; на достатньому рівні визначає головні структурні елементи цього процесу; описує кожний етап становлення та розвитку політичного осмислення історичних подій; зв'язує історичні події і політичні доктрини; ідентифікує політичну думку з ідеологічним напрямом; інтерпретує політичні течії відповідно до історичних епох; розуміє місце і роль ІЗПД у системі суміжних дисциплін; обґрунтовано асоціює основні політико-правові доктрини, теорії, течії, ідеології та їх основних представників; знає та інтерпретує основний понятійно-категоріальний апарат, методи та функції ІЗПД. Усі відповіді повні, логічні, натомість не завжди обґрунтовані. На достатньому рівні володіє вміннями: використовувати теорії, принципи, методи та поняття, набуті у процесі навчання, у професійній діяльності; застосовувати основні методи аналізу, інноваційні підходи та новітні ІТ-технології для вирішення професійних завдань; аналізувати, синтезувати, співставляти знання щодо основних політико-правових доктрин, теорій, течій й ідеологій та використовувати їх у прикладному аспекті; оцінювати соціально-політичні явища і процеси, закономірності та тенденції розвитку політичної дійсності та інтерпретувати їх на професійному рівні; усвідомлено брати участь в дискусіях щодо методології сучасної політичної науки та застосовувати її в політологічних дослідженнях; виявляє творчий підхід у розв'язанні складних спеціалізованих задач в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів політичної науки; використовувати теоретичні моделі в поясненні тенденцій розвитку політичних інститутів та процесів на різних рівнях; демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань; ідентифікувати основні теорії, принципи, методи політичної і правової науки, основні галузі (напрямки) політико-правового знання; демонструвати знання та навички, набуті у процесі навчання та професійної діяльності, здійснювати критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять політичної науки; використовувати отримані знання як базові для подальшого поглибленого вивчення навчальних дисциплін політологічного циклу; розвивати професійну інтуїцію, професійне мислення як єдність прикладного і теоретичного знання, проте подекуди не може раціонально і системно використовувати їх у практичній площині. У цілому показує

	достатній рівень необхідних вмінь, однак припускає незначні помилки, не завжди виявляє впевненість в обґрунтуванні зазначених питань. Потребує незначної допомоги з боку викладача.
Добре (74–81 C)	Здобувач вищої освіти має знання історії зародження та розвитку світової зарубіжної політичної думки та її періодизації, однак у визначенні головних структурних елементів цього процесу допускає певні помилки; описує етапи становлення та розвитку політичного осмислення історичних подій; зв'язує історичні події з політичними доктринами; ідентифікує політичну думку з ідеологічним напрямом; інтерпретує політичні течії відповідно до історичних епох; розуміє місце і роль ІЗПД у системі суміжних дисциплін; асоціює основні політико-правові доктрини, теорії, течії, ідеології та їх основних представників, але з певними труднощами; не завжди може інтерпретувати основний понятійно-категоріальний апарат, методи та функції ІЗПД. Усі відповіді повні, логічні, натомість не завжди обґрунтовані. На середньому рівні володіє вміннями: використовувати теорії, принципи, методи та поняття, набуті у процесі навчання, у професійній діяльності; застосовувати основні методи аналізу, інноваційні підходи та новітні ІТ-технології для вирішення професійних завдань; аналізувати, синтезувати, співставляти знання щодо основних політико-правових доктрин, теорій, течій й ідеологій та використовувати їх у прикладному аспекті; оцінювати соціально-політичні явища і процеси, закономірності та тенденції розвитку політичної дійсності та інтерпретувати їх, але на недостатньо високому рівні; брати участь в дискусіях щодо методології сучасної політичної науки та застосовувати її в політологічних дослідженнях; виявляє не достатньо творчий підхід у розв'язанні складних спеціалізованих задач в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів політичної науки; використовувати теоретичні моделі в поясненні тенденцій розвитку політичних інститутів та процесів на різних рівнях; демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань; ідентифікувати основні теорії, принципи, методи політичної і правової науки, основні галузі (напрямки) політико-правового знання; демонструвати знання та навички, набуті у процесі навчання та професійної діяльності, здійснювати критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять політичної науки; використовувати отримані знання як базові для подальшого поглибленого вивчення навчальних дисциплін політологічного циклу; розвивати професійну інтуїцію, професійне мислення як єдність прикладного і теоретичного знання, проте подекуди не може раціонально і системно використовувати їх у практичній площині. У цілому показує достатній рівень необхідних вмінь, однак не завжди виявляє розуміння доказової бази аргументації та чіткості викладання. Припускає помилки, не завжди виявляє впевненість в обґрунтуванні зазначених питань та розумінні їх сутності і потребує певної допомоги з боку здобувача.
Задовільно (64–73 D)	Здобувач вищої освіти має недостатні знання щодо історії зародження та розвитку світової зарубіжної політичної думки та її періодизації, у визначенні головних структурних елементів цього процесу допускає значні помилки; осмислення етапів становлення та розвитку політичних подій викликає труднощі; зв'язує історичні події і політичні доктрини не чітко; на задовільному рівні ідентифікує політичну думку з ідеологічним напрямом; не зовсім вірно інтерпретує політичні течії відповідно до історичних епох; не чітко розуміє місце і роль ІЗПД у системі суміжних дисциплін; асоціює основні політико-правові доктрини, теорії, течії, ідеології та їх

	основних представників з певними труднощами; не завжди може інтерпретувати основний понятійно-категоріальний апарат, методи та функції ІЗПД. Усі відповіді не повні, здобувач вищої освіти ускладнюється в їх обґрунтуванні. На задовільному рівні володіє вміннями: використовувати теорії, принципи, методи та поняття, набуті у процесі навчання, у професійній діяльності, але застосування основних методів аналізу, інноваційні підходи та новітні ІТ-технології для вирішення професійних завдань викликає труднощі; аналізувати, синтезувати, співставляти знання щодо основних політико-правових доктрин, теорій, течій й ідеологій та використовувати їх у прикладному аспекті, однак не завжди чітко та обґрунтовано; оцінювати соціально-політичні явища і процеси, закономірності та тенденції розвитку політичної дійсності та інтерпретувати їх, але на недостатньому професійному рівні; не завжди виявляє вміння брати участь в дискусіях щодо методології сучасної політичної науки та застосовувати її в політологічних дослідженнях; виявляє не завжди творчий підхід у розв'язанні складних спеціалізованих задач в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів політичної науки; використовувати теоретичні моделі в поясненні тенденцій розвитку політичних інститутів та процесів на різних рівнях; демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань викликає значні труднощі; ідентифікувати основні теорії, принципи, методи політичної науки, основні галузі (напрямки) політико-правового знання; демонструвати знання та навички, набуті у процесі навчання та професійної діяльності, здійснювати критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять політичної науки; використовувати отримані знання як базові для подальшого поглибленого вивчення навчальних дисциплін політологічного циклу; розвивати професійну інтуїцію, професійне мислення як єдність прикладного і теоретичного знання, проте подекуди не може раціонально і системно використовувати їх у практичній площині. У цілому показує недостатній рівень необхідних вмінь, не завжди виявляє розуміння доказової бази аргументації, вміння і чіткості використання отриманих знань, впевненість та доказовість у відповідях і потребує серйозної допомоги з боку викладача.
Задовільно (60–63 E)	Здобувач вищої освіти на репродуктивному рівні має знання щодо історії зародження та розвитку світової зарубіжної політичної думки та її періодизації, у визначенні головних структурних елементів цього процесу допускає суттєві помилки; осмислення етапів становлення та розвитку політичних подій викликає труднощі; зв'язує історичні події і політичні доктрини не чітко; на репродуктивному рівні ідентифікує політичну думку з ідеологічним напрямом; не чітко інтерпретує політичні течії відповідно до історичних епох; не зовсім вірно розуміє місце і роль ІЗПД у системі суміжних дисциплін; асоціює основні політико-правові доктрини, теорії, течії, ідеології та їх основних представників, але зі значними труднощами; не завжди може інтерпретувати основний понятійно-категоріальний апарат, методи та функції ІЗПД. Усі відповіді не повні і не обґрунтовані. Здобувач вищої освіти ускладнюється не тільки в їх обґрунтуванні, але і навіть у викладанні. На низькому рівні володіє вміннями: використовувати теорії, принципи, методи та поняття, набуті у процесі навчання, у професійній діяльності, застосовувати основні методи аналізу, інноваційні підходи та новітні ІТ-технології для вирішення професійних завдань; аналізувати, синтезувати, співставляти знання щодо основних політико-правових доктрин, теорій, течій й ідеологій та використовувати їх у прикладному аспекті; оцінювати соціально-політичні явища і процеси, закономірності та тенденції розвитку політичної дійсності та інтерпретувати їх. В цілому це викликає суттєві труднощі. Студент не виявляє вміння брати участь в дискусіях щодо методології сучасної політичної науки та застосовувати її в

	політологічних дослідженнях. У цілому показує низький рівень необхідних вмінь, не виявляє розуміння доказової бази, не може аргументувати, відстоювати власні позиції, використовувати отримані знання, потребує суттєвої допомоги з боку викладача.
Незадовільно (35–59 FX)	Здобувач вищої освіти має фрагментарні знання щодо історії зародження та розвитку світової зарубіжної політичної думки та її періодизації, у визначенні головних структурних елементів цього процесу допускає суттєві помилки; осмислення етапів становлення та розвитку політичних подій викликає серйозні і труднощі; зв'язує історичні події і політичні доктрини не чітко; на фрагментарному рівні ідентифікує політичну думку з ідеологічним напрямом; інтерпретує політичні течії відповідно до історичних епох; не розуміє місце і роль ІЗПД у системі суміжних дисциплін; не вірно асоціює основні політико-правові доктрини, не володіє знаннями про теорії, течії, ідеології та їх основних представників; не усвідомлює основний понятійно-категоріальний апарат, методи та функції ІЗПД. Усі відповіді часткові, не обґрунтовані. На низькому рівні володіє вміннями: використовувати теорії, принципи, методи та поняття, набуті у процесі навчання, у професійній діяльності, застосовувати основні методи аналізу, інноваційні підходи та новітні ІТ-технології для вирішення професійних завдань викликає суттєві труднощі; аналізувати, синтезувати, співставляти знання щодо основних політико-правових доктрин, теорій, течій й ідеологій та використовувати їх у прикладному аспекті, однак не чітко та не обґрунтовано; оцінювати соціально-політичні явища і процеси, закономірності та тенденції розвитку політичної дійсності та інтерпретувати їх зазнає грубі помилки; не виявляє вміння брати участь в дискусіях щодо методології сучасної політичної науки та застосовувати її в політологічних дослідженнях. У цілому показує дуже низький рівень необхідних вмінь, не виявляє розуміння у багатьох питаннях, не володіє доказовою базою, не може аргументувати, відстоювати власні позиції, використовувати отримані знання, потребує значної допомоги з боку викладача. У цілому припускає грубі помилки, не вміє обґрунтовувати відповіді, не завжди розуміє сутність питань, має значні ускладнення у викладанні матеріалу, виявляє часткові вміння застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем і тому потребує суттєвої допомоги з боку викладача.

Розподіл балів, які отримують здобувачі за результатами проміжного і підсумкового контролю

Поточний контроль (практичні заняття, самостійна робота, ІНДЗ)			Підсумковий контроль (екзамен)	Сума
Змістовні модулі	Бали	Разом	0–20	0–100
ЗМ 1	0–100	(0–400) : 80 =5		
ЗМ 2	0–70			
ЗМ 3	0–70			
ЗМ 4	0–110			
ЗМ 5	0–50			

Розрахунок балів, які отримують здобувачі вищої освіти за результатами поточного контролю (практичні заняття, самостійна робота, ІНДЗ) з дисципліни «Історія зарубіжної політичної думки»

Модулі	Вид діяльності	Бали	Середньо-
--------	----------------	------	-----------

			зважений бал
Змістовний модуль 1	Робота на практичному занятті (5 балів): кількість занять – 8	40+40	20
	Виконання самостійної роботи (5 балів): кількість завдань – 8		
	Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) (презентації, реферати)	10+10	
Змістовний модуль 2	Робота на практичному занятті (5 балів): кількість занять – 5	25+25	14
	Виконання самостійної роботи (5 балів): кількість завдань – 5		
	Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) (презентації, реферати)	10+10	
Змістовний модуль 3	Робота на практичному занятті (5 балів): кількість занять – 5	25+25 10+10	14
	Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) (презентації, реферати)		
	Виконання самостійної роботи (5 балів): кількість завдань – 5		
Змістовний модуль 4	Робота на практичному занятті (5 балів): кількість занять – 9	45+45 10+10	22
	Виконання самостійної роботи (5 балів): кількість завдань – 9		
	Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) (презентації, реферати)		
Змістовний модуль 5	Робота на практичному занятті (5 балів): кількість занять – 3	15+15 10+10	10
	Виконання самостійної роботи (5 балів): кількість завдань – 3		
	Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) (презентації, реферати)		
Загальна кількість балів	400 :80 =5 (коефіцієнт підрахунку)		80

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного та підсумкового контролю з дисципліни «Історія зарубіжної політичної думки»

№ з/п	Вид діяльності	Кількість рейтингових балів	
		Денна	Заочна
1	Робота на практичному занятті (5 балів)	150	40
2	Виконання самостійної роботи (5 балів)	150	40
3	ІНДЗ (презентації –10 балів; захист реферату – 10 балів)	100	20

4	Підсумковий рейтинговий бал	400	100
	Екзамен (20 балів)	20	20

Денна форма навчання

Індекс перерахунку: $400:80=5$

Всі рейтингові бали, що обрав здобувач, вираховуються так: набрана здобувачем кількість балів ділиться на 5.

Заочна форма навчання

Індекс перерахунку: $100:80=1,25$

Всі рейтингові бали, що обрав здобувач, вираховуються так: набрана здобувачем кількість балів ділиться на 1,25.

Шкала оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	Відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	
64–73	D	задовільно
60–63	E	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ «Історія західної політичної думки»

Зміст самостійної роботи здобувачів вищої освіти складається з таких видів робіт: підготовка до усіх видів поточного і підсумкового контролю, у тому числі практичних занять, контрольних робіт, залікових модулів і екзамену, самостійного опрацювання окремих питань, що не розглядалися у лекційному курсі, а також виконання творчо-аналітичних завдань до кожної з тем навчальної дисципліни, зокрема написання та захист рефератів, есе, підготовка презентацій тощо.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання є однією з форм навчального процесу, що виконуються під час позааудиторної самостійної роботи. Індивідуальні завдання виконуються здобувачами вищої освіти самостійно з одержанням необхідних консультацій з боку викладача.

Одним з видів індивідуальних завдань з даної навчальної дисципліни є реферат за індивідуальною темою.

Реферати – це індивідуальні завдання, які сприяють поглибленню і розширенню теоретичних знань здобувачів з окремих тем дисципліни, розвивають навички самостійної творчої роботи з навчальною та науковою літературою, розвивають та закріплюють первинні навички дослідницької діяльності, а також застосуванні отриманих знань у здійсненні професійної діяльності. Ця навчальна робота прищеплює навички узагальнення програмного матеріалу, використання різноманітних джерел, складання бібліографії з теми дослідження, уміння робити порівняльний аналіз, контент-аналіз та засвоювати інші методи пізнання.

При підготовці та написанні індивідуального завдання (реферату) рекомендується використовувати наступний досвід:

Здобувач повинен уважно ознайомитися з рекомендованою тематикою рефератів, запропонованою в цій розробці, і вибрати тему. Можна запропонувати свою власну тему реферату.

З'ясувати зміст обраної теми та цільову настанову, проконсультуватися з цього приводу у викладачів, визначити і накреслити головні питання які підлягають розгляду.

При необхідності скласти план особистої роботи. У плані визначити терміни написання реферату, редагування, виготовлення наочних матеріалів (схем, таблиць, тощо).

Підготувати список необхідної літератури з теми. У цій роботі доцільно користуватися каталогами бібліотек.

Вивчити рекомендовану літературу, тобто вибрати основні положення, які відносяться до теми реферату, з'ясувати фактичний матеріал та висновки, до яких приходить автор. Під час вивчення літератури треба робити відповідні записи, які потім слід використати при написанні реферату.

Характеристика та вимоги до основних компонентів змісту роботи:

При виконанні письмових індивідуально-дослідних завдань бажано дотримуватися відповідних вимог.

Структура індивідуального завдання включає такі основні елементи (орієнтовна):

титульний аркуш (додаток А);

зміст;

вступ;

основна частина, яка складається з 2-3 рівнозначних за обсягом розділів, кожний з яких завершується стислими висновками;

висновки;

список використаних джерел;

додатки (за необхідністю).

Титульна сторінка реферату оформлюється за встановленим зразком та є першою сторінкою реферату, проте номер на ній не проставляється.

Зміст роботи подається на початку реферату. Він повинен бути оформлений як простий або розгорнутий план. Зміст містить назву та нумерацію усіх розділів і підрозділів.

У Вступі необхідно відобразити роль і значення проблеми (теми), що вивчається, вказати мету, завдання, об'єкт роботи.

Основна частина подається у вигляді систематизованої реферативної інформації та її аналізу, що передбачає безпосередній виклад змісту теми реферату, глибоке і всебічне висвітлення її основних положень.

У висновках необхідно підвести підсумки досліджень, які проведені в рефераті.

Список використаних джерел містить перелік літературних джерел, що використовуються при підготовці реферату. Список використаних джерел повинен складати не менше 10 найменувань. Мінімальна кількість джерел має становити не менше ніж 60 % найменувань за останні 5 років. Кількість Інтернет-документів не повинна перевищувати 15 % загальної кількості списку джерел.

Додатки складаються з допоміжних таблиць, розмір яких більший за одну сторінку, діаграм, схем, інструкцій, методик, звітної документації, допоміжних ілюстрацій, тощо і нумеруються в тій послідовності, в якій на них надаються посилання в тексті.

Орієнтований розподіл складових структури реферату та їх обсяг здійснюється в такому порядку:

Таблиця 1

Приблизний розподіл складових структури реферату

Основні елементи структури	Кількість сторінок	Обсяг
Титульний аркуш	1 стор.	Обсяг сторінок 15-20
Зміст	1 стор.	
Умовні позначки (скорочення)	1 стор. (за необхідністю)	
Вступ	1-2 стор.	
Основна частина: 2-3 рівновеликих розділи, які можуть складатися з 2-4 підрозділів (але необов'язково). Кожна складова основної частини (розділи) завершується стислими висновками (невиносяться до змісту)	до 15 стор. (з загальним обсягом 20 стор.), або до 10 стор. (з загальним обсягом 15 стор.)	
Висновки	1-2 стор.	
Список використаних джерел	10-15 джерел	
Додатки	не регламентуються	Обсяг не обмежений

Правила оформлення реферату:

Текст реферату виконується на стандартних аркушах формату А4 (210х297) і розміщується на одній стороні аркуша. Тип шрифту – Times New Roman Cyr. Шрифт основного тексту – звичайний, розмір 14; абзац – 1,25; інтервал – 1,5; текст повинен бути відформатованим по ширині й без перенесень.

Кожна сторінка має однакові поля: ліве – 20 мм, праве – 10 мм, верхнє, нижнє – 20 мм. Загальний обсяг реферату, виконаного на комп'ютері, – 15-20 сторінок, або 10-15 сторінок рукописного тексту.

Сторінка тексту повинна містити 29-30 рядків.

Розділи нумерують арабськими цифрами, підрозділи – двома арабськими цифрами, розділеними крапкою: перша означає номер розділу, друга – підрозділу. Номер розділу та підрозділу показують перед їх заголовком, у кінці заголовка крапку не ставлять.

Підкреслювання, фарбування та переніс слів у заголовках не допускається. Кожний розділ треба починати з нової сторінки.

Усі сторінки роботи послідовно нумерують арабськими цифрами, проставляючи їх у правому верхньому куті (без крапки). Нумерація сторінок починається з титульного листа, на якому цифра «1» не ставиться. Рисунки, таблиці (які розміщені в тексті роботи), список використаних джерел, додатки також включаються до наскрізної нумерації.

При написанні реферату необхідно: викладати матеріал грамотно з використанням наукового стилю писемної мови, логічно, послідовно; чітко формулювати думки; узагальнювати результати досліджень у вигляді таблиць, схем, діаграм, безпосередньо пов'язаних з питаннями теми, але їх кількість не повинна бути надмірною.

Оформлення ілюстрацій, таблиць, цитат:

Усі ілюстрації (графіки, схеми, діаграми тощо) іменуються рисунками. Рисунки нумеруються послідовно в межах розділу та порядкового номера рисунка, розділених крапкою, наприклад: 3.2 (другий рисунок третього розділу). Рисунки повинні розміщуватися зразу після посилання на них у тексті реферату. Кожний рисунок повинен супроводжуватися змістовним підписом. Підпис розміщується під рисунком в один рядок з номером.

Таблиці повинні мати назву, яка відображає їх зміст. Таблиці повинні бути компактними, наочними і зрозумілими. Небажаним є перенос таблиць, якщо зони повністю вміщуються на одній сторінці.

Усі таблиці повинні бути пронумеровані. Номер таблиці ставиться зліва від назви і складається із номера розділу та порядкового номера таблиці, розділених крапкою, наприклад, 1.1. (перша таблиця першого розділу), 2.1 (перша таблиця другого розділу).

Скорочення слів у заголовках розділів, підрозділів, таблиць, додатків і в підписах під рисунками не допускається, а в тексті можливі лише загальноприйняті скорочення.

При написанні реферату обов'язковими є посилання на автора та джерело, звідки запозичені матеріал або окремі дані. Цитати, взяті із праць або офіційних документів, повинні відповідати оригіналу.

Перелік літературних джерел, використаних при виконанні реферату, наводять наприкінці тексту, а по тексту повинні бути наведені посилання, які подаються у квадратних дужках з вказівкою номеру джерела у списку літератури та сторінки, наприклад, [1, с. 15–11], або «... у працях [3–5]...», або «... у працях [3; 5]...» і т. д.

Бібліографічний опис списку використаних джерел:

Необхідно оформляти з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Література подається в алфавітному порядку або в порядку посилання в тексті.

Наведені в списку використаних джерел друковані праці записують мовою оригіналу і оформляють згідно з вимогами державного стандарту.

Порядок подання та захист індивідуального завдання:

1. Звіт про виконання індивідуального завдання подається у вигляді скріплених аркушів формату А4 (реферату) з титульною сторінкою стандартного зразка і внутрішнім наповненням із зазначенням усіх позицій змісту завдання.
2. Індивідуальне завдання подається викладачу, який проводить практичні заняття з даної дисципліни, не пізніше ніж за 2 тижні до семестрового контролю.
3. Оцінка за індивідуальне завдання виставляється на заключному занятті (практичному тощо) з курсу на основі попереднього ознайомлення викладача з його змістом. Можливий захист завдання шляхом усного виступу здобувача під час проведення практичного заняття (до 5 хв.).

Іншим видом індивідуальних завдань з даної навчальної дисципліни є есе за індивідуальною темою.

Есе – це самостійна письмова реферативно-аналітична праця з вільною композицією, що написана на основі опрацювання відповідних джерел, висвітлює сучасний стан конкретної проблеми і містить науково обґрунтований власний погляд на неї, а також відповідь на запитання про перспективи та можливі способи її розв'язання. Ця навчальна робота передбачає вираження здобувачем своєї точки зору, особистої суб'єктивної оцінки предмета міркування, дає можливість нестандартного (творчого), оригінального висвітлення матеріалу.

При підготовці та написанні індивідуального завдання (есе) рекомендується використовувати наступний досвід:

Здобувач повинен уважно ознайомитися з рекомендованою тематикою есе, запропонованою в цій розробці, і вибрати тему. Можна запропонувати свою власну тему есе.

З'ясувати зміст обраної теми та цільову настанову, проконсультуватися з цього приводу у викладачів, визначити і накреслити головні питання які підлягають розгляду.

При необхідності скласти план особистої роботи. У плані визначити терміни написання есе, редагування, виготовлення наочних матеріалів (ілюстрацій, таблиць, схем тощо).

Підготувати список необхідної літератури з теми. У цій роботі доцільно користуватися каталогами бібліотек.

Вивчити рекомендовану літературу, тобто вибрати основні положення, які відносяться до теми есе, з'ясувати фактичний матеріал та висновки, до яких приходить автор. Під час вивчення літератури треба робити відповідні записи, які потім слід використати при написанні есе.

Характеристика та вимоги до основних компонентів змісту роботи:

При виконанні письмових індивідуально-дослідних завдань бажано дотримуватися відповідних вимог.

Структура індивідуального завдання включає такі основні елементи (орієнтовна):

титульний аркуш (додаток А);

вступ, де стисло визначається актуальність та суть проблеми (20 % обсягу роботи);

основна частина, де викладається власний погляд (позиції) на проблему (60 % обсягу роботи);

висновок, який містить підсумкове судження (20 % обсягу роботи);

список використаних джерел (не більше 5 найменувань);

додатки (за необхідністю).

Титульна сторінка есе оформлюється за встановленим зразком та є першою сторінкою індивідуального завдання, проте номер на ній не проставляється.

У Вступі необхідно відобразити суть та обґрунтування вибору теми, структуру її розгляду, здійснити перехід до основного судження. На цьому етапі важливо правильно сформулювати питання, на яке автор збирається знайти відповідь під час дослідження.

Основна частина передбачає розкриття обраної теми твору, де буде сформульовано судження, розкрито аргументацію та аналіз, використовуючи обґрунтування тез і роздумів, докази, факти і приклади на підтримку

У висновках необхідно викласти основне судження, резюмувати аргументи на захист основного судження, показати особисті думки щодо висвітленої теми.

Список використаних джерел містить перелік літературних джерел, що використовуються при підготовці есе.

Додатки складаються з допоміжних таблиць, розмір яких більший за одну сторінку, діаграм, схем, інструкцій, методик, звітної документації, допоміжних ілюстрацій, тощо і нумеруються в тій послідовності, в якій на них надаються посилання в тексті.

Структуру есе визначають висунуті до нього вимоги, де думки автора: 1) викладено у формі коротких тез; 2) підкріплені доказами – за тезою слідує аргументи: вступ; теза,

аргументи; теза, аргументи; теза, аргументи; висновок. Автор може використовувати декілька аргументів на користь кожної тези для більшої переконливості обраної тези.

Правила оформлення есе:

Есе виконується на стандартних аркушах формату А4 (210х297) і розміщується на одній стороні аркуша. Тип шрифту – Times New Roman Суг. Шрифт основного тексту – звичайний, розмір 14; абзац – 1,25; інтервал – 1,5; текст повинен бути відформатованим по ширині й без перенесень.

Кожна сторінка має однакові поля: ліве – 20 мм, праве – 10 мм, верхнє, нижнє – 20 мм. Загальний обсяг есе, виконаного на комп'ютері, – 7-10 сторінок без додатків. Сторінка тексту повинна містити 29-30 рядків.

Усі сторінки роботи послідовно нумерують арабськими цифрами, проставляючи їх у правому верхньому куті (без крапки). Нумерація сторінок починається з титульного листа, на якому цифра «1» не ставиться. Рисунки, таблиці (які розміщені в тексті роботи), список використаних джерел, додатки також включаються до наскрізної нумерації.

При написанні есе необхідно: викладати матеріал грамотно з використанням наукового стилю писемної мови, логічно, послідовно; дотримуватися основних вимог з використання цитат; чітко формулювати думки; узагальнювати результати досліджень. До нього можуть бути додані графіки, діаграми і таблиці, схеми, ілюстрації (кольорові, чорно-білі, ламіновані).

Бібліографічний опис списку використаних джерел:

Необхідно оформляти з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Література подається в алфавітному порядку або в порядку посилання в тексті. Наведені в списку використаних джерел друковані праці записують мовою оригіналу і оформляють згідно з вимогами державного стандарту.

Порядок подання та захист індивідуального завдання:

1. Звіт про виконання індивідуального завдання подається у вигляді скріплених аркушів формату А4 (есе) з титульною сторінкою стандартного зразка і внутрішнім наповненням із зазначенням усіх позицій змісту завдання.
2. Індивідуальне завдання подається викладачу, який проводить практичні заняття з даної дисципліни, не пізніше ніж за 2 тижні до семестрового контролю.
3. Оцінка за індивідуальне завдання виставляється на заключному занятті (практичному тощо) з курсу на основі попереднього ознайомлення викладача з його змістом. Можливий захист завдання шляхом усного виступу здобувача під час проведення практичного заняття (до 5 хв.).

Дотримання вимог академічної доброчесності:

Згідно статті 42 Закону України «Про освіту» та «Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу в Університеті Ушинського» кожний здобувач повинен дотримуватися академічної доброчесності.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Дотримання академічної доброчесності при написанні індивідуального завдання передбачає:

самостійне виконання всіх етапів підготовки та написання навчальної роботи;

посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

надання достовірної інформації про результати власної навчальної (творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Якщо есе у більшості складається з перефразованих ідей інших авторів без оригінального аналізу чи думок здобувача, вона все одно буде вважатися плагіатом, навіть якщо усі запозичені думки будуть правильно процитовані.

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин		Форми Контролю
		Денна	Заочна	
	Модуль 1. Політико-правова думка зі стародавніх часів до XIX ст.			
	<i>Змістовий модуль 1. Політичні та правові вчення країн стародавнього світу</i>			
1	Тема 1. Предмет «Історії зарубіжної політичної думки». Мета, завдання та особливості курсу. Місце дисципліни серед суміжних наук	4	8	Усне і письмове опитування індивідуальна і групова співбесіда, письмові завдання, тестування
	Тема 2. Структура та методи дослідження «ІЗПД»	4	8	
	Тема 3. Періодизація Історії зарубіжної політичної думки. Основні парадигми в «ІЗПД».	4	8	
	Тема 4. Політико-правова думка Стародавнього Сходу.	4	8	
	Тема 5. Політико-правові вчення в Стародавній Греції	4	8	
	Тема 6. Політична думка античної Греції в умовах кризи державності	4	8	
	Тема 7. Політична думка та правова традиція Стародавнього Риму	4	8	
	Тема 8. Політичні ідеї християнства	4	8	
	<i>Змістовий модуль 2. Політичні та правові вчення Західної Європи епох феодалізму та Відродження</i>			
2	Тема 9. Політико-правова думка середньовічного суспільства. Вчення Х. Аквінського та М. Падуанського	4	8	Усне і письмове опитування, індивідуальна і групова співбесіда, письмові завдання, тестування
	Тема 10. Еволюція політичних та правових поглядів доби Відродження (Н. Макіавеллі, Е. Роттердамський, Ф. Гвіччардіні та ін.)	4	8	
	Тема 11. Правові і політичні ідеї Реформації	4	8	
	Тема 12. Теорія державного суверенітету та його основні ознаки	4	8	
	Тема 13. Політико-правові ідеї раннього соціалізму (XVI-XVII ст.)	4	8	
3	<i>Змістовий модуль 3. Європейська політико-правова думка доби буржуазних революцій та Просвітництва</i>			
4	Тема 14. Загальна характеристика політико-правової думки Нового часу.	4	8	Усне і письмове опитування, індивідуальна і групова співбесіда, письмові завдання, тестування
	Тема 15. Основні напрямки голландської та англійської політико-правової думки	4	8	
	Тема 16. Право і держава в ученнях європейського Просвітництва	4	8	
	Тема 17. Правові та політичні вчення в США в період боротьби за незалежність.	4	8	
	Тема 18. Внесок німецької школи в політичну та правову науку (І. Кант, Г. Гегель та ін.)	4	8	
5	Всього за модулем 1	106	144	

6	Модуль 2. Політико-правові доктрини XIX – поч. XXI ст.			
	<i>Змістовий модуль 1. Європейська політико-правова думка XIX ст.</i>			
7	Тема 19. Головні напрями європейської політико-правової ідеології	4	7	Усне і письмове опитування, індивідуальна і групова співбесіда, письмові завдання, тестування
	Тема 20. Ліберальна політико-правова думка Англії XIX ст.	4	8	
	Тема 21. Французький лібералізм XIX ст. Б. Констан, А. де Токвіль.	4	7	
	Тема 22. Німецький лібералізм XIX р.	4	7	
	Тема 23. Консервативне політико-правове вчення XIX ст.	4	7	
	Тема 24. Позитивізм як напрям політичних та правових вчень Європи XIX ст.	4	7	
	Тема 25. Політичні та соціально-правові витоки соціалістичної ідеологічної течії	4	7	
	Тема 26. Соціально-політичні та правові ідеї марксизму	4	7	
	Тема 27. Анархічна політична та правова думка	4	7	
8	<i>Змістовий модуль 2. Західні політичні та правові ідеї XX – поч. XXI ст.</i>			
9	Тема 28. Історія виникнення і розвитку теорії природного права.	4	8	Усне і письмове опитування, індивідуальна і групова співбесіда, письмові завдання, тестування
	Тема 29. Історія виникнення та причини становлення політико-правових ідей солідаризму та інституціоналізму.	4	9	
	Тема 30. Подальший розвиток політико-правової думки в країнах Західної Європи і США в XX – на початок XXI ст.	4	9	
	Всього за модулем 2	48	90	
1	Усього годин	140	234	

5.4. Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ)

№ з/п	Завдання	Кількість годин	
		Денна	Заочна
	Модуль 1. Політико-правова думка зі стародавніх часів до XIX ст.	6	6
	Модуль 2. Політико-правові доктрини XIX – поч. XXI ст.	4	4
	Разом	10	10

6. Методи навчання

При вивченні курсу передбачається використання таких основних методів та технологій навчання:

- інформаційних;
- інформаційно-ілюстративних;
- проблемного навчання;
- методів активного навчання (лекції-діалоги; дебати, дискусії)
- творчих завдань, тощо

2.1. Модуль 1. Політико-правова думка зі стародавніх часів до XIX ст.

Змістовий модуль 1. Політичні та правові вчення країн стародавнього світу

Тема 1. Предмет «Історія зарубіжної політичної думки».

План.

1. Мета курсу «Історії зарубіжної політичної думки».
2. Його особливості.
3. Місце «ІЗПД» в системі суміжних дисциплін.

Завдання.

1. Обґрунтуйте свою думку у письмовому вигляді щодо необхідності вивчення дисципліни «Історії зарубіжної політичної думки» за спеціальністю «Політологія».
2. Знайдіть основні аргументи, що підтверджують доцільність вивчення дисципліни на початок навчання за спеціальністю «Політологія».
3. Які основні питання, на Вашу думку, доцільно вивчати в зазначеному курсі. Представте у письмовому вигляді основні питання, проблеми, теми, які б Ви хотіли почути. Обґрунтуйте свою відповідь.
4. Складіть таблицю основних відомих вам політичних подій та відповідним їм теоріям зі стародавніх часів до сучасних.

Рекомендована література:

1. Андрусяк Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 304 с. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pagescat-29.html>
2. Антология мировой политической мысли: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. науки; руководитель проекта Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин и др. Москва: Мысль, 1997. Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. 832 с. URL : <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>
3. Безродний Є. Ф. Історія політичних вчень: навч. посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2006. URL : http://www.ebooktime.net/book_228.html
4. История политических и правовых учений: учебник [Электронный ресурс] / под ред. В. С. Нерсесянца. Москва: НОРМА ИНФРА, 2003. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-21.html>
5. История политических и правовых учений / под ред. О. Э. Лейста. Москва, 2006. URL : <http://www.alleng.ru/d/jur/jur015.htm>
6. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 564 с. URL : http://www.cul.com.ua/preview/Politologia_Kiriluk.pdf
7. Макиавеллі Н. Листи та праці. URL : <http://www.vostlit.info/haupt-Dateien/index-Dateien/M.phtml?id=2053> (14.01.2014).
8. Политическая наука: электронная хрестоматия (мультимедийное учебное пособие) / авт. и сост.: Санжаревский И. И.; изд. 4-е, испр. и доп. Тамбов, 2014. URL : <http://read.virmk.ru/>
9. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: Політичні доктрини XX – початку XXI ст. 2011. 255 с. URL : http://libfree.com/113864941politekonomiyaistoriya_zahidnih_politichnih_vchen__romanyuk_as.html

10. Філософія політики: підручник / авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко (кер.) та ін. Київ : Знання України, 2003. 400 с. URL : http://www.npu.edu.ua!/ebook/book/html/D/ifon_kifi_Filosofiya%20polituku/10.html#

Тема 2. Структура та методи дослідження «ІЗПД».

План.

1. Структура курсу.
2. Методологічні підходи до пізнання політико-правових явищ.
3. Методи та основні джерела «ІЗПД» – суспільно-політичні, правові, філософські трактати, історико-правові пам'ятки, нормативні акти.

Завдання.

1. Визначте та обґрунтуйте 3 основні компоненти політико-правової доктрини.
2. Складіть таблицю логіко-теоретичних основ політико-правових доктрин, відповідних світоглядам епох.
3. Визначте понятійно-категоріальний апарат курсу «ІЗПД» та надайте їм визначення у письмовому вигляді.
4. Опишіть предмет ІЗПД та обґрунтуйте свою позицію.

Рекомендована література:

1. Андрусяк Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 304 с. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pagescat-29.html>
2. Безродний Є. Ф. Історія політичних вчень : навч посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2006. URL : http://www.ebooktime.net/book_228.html
3. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 564 с. URL : http://www.cul.com.ua/preview/Politologia_Kiriluk.pdf
4. Политическая наука: электронная хрестоматия (мультимедийное учебное пособие) / авт. и сост.: Санжаревский И. И.; изд. 4-е, испр. и доп. Тамбов, 2014. URL : <http://read.virmk.ru/>.
5. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: Політичні доктрини XX – початку XXI ст. 2011. 255 с. URL : http://libfree.com/113864941politekonomiyaistoriya_zahidnih_politichnih_vchen__romanyuk_as.html
6. Філософія політики: підручник / авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко (кер.) та ін. Київ : Знання України, 2003. 400 с. URL : http://www.npu.edu.ua!/ebook/book/html/D/ifon_kifi_Filosofiya%20polituku/10.html#

Тема 3. Періодизація Історії зарубіжної політичної думки. Основні парадигми в «ІЗПД».

План.

1. Формальний та цивілізаційний підходи до періодизації історії зарубіжної політичної думки.
2. Соціокультурний підхід як системний розгляд і дослідження соціуму та культури.
3. Зміст і критерії оцінки програмних частин правових вчень.
4. Гуманістичні начала в політико-правових доктринах та їх значення.

Завдання.

1. Оберіть і обґрунтуйте критерій вашої власної періодизації історії зарубіжної політичної думки.
2. Напишіть есе щодо значення гуманістичних начал в політико-правових доктринах та зіставте різні епохи.
3. Складіть таблицю розподілу політико-правових вчень за співвідношенням ідеалів та історичної дійсності.

II. Питання для самоконтролю.

1. Дайте визначення поняттям: методи, методологія, доктрини, вчення, догмати, концепція, теорія.
2. Визначте основні етапи становлення політико-правової думки та вкажіть їх основні напрями.

Рекомендована література:

1. Історія вчень про державу і право [Текст]: посіб. для підготовки до іспитів / О. І. Осауленко, А. О. Осауленко, В. К. Гіжевський. Київ : Ліпкан О. С., 2010. 1994 с.
2. Історія вчень про державу і право: у таблицях і дефініціях [Текст]: навч. посібник. / О. В. Зінченко, О. В. Петришин. Харків : Право, 2012. 208 с.
3. Історія вчень про державу і право [Текст] : підруч. для вищ. навч. закл. / О. О. Сердюк, В. В. Соловйов, В. К. Антошкіна. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 290 с.
4. Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. Київ : Академія, 2010. 454 с.
5. Історія вчень про державу і право [Текст] переробл. і допов. Київ : Алерта, 2012. 332 с.
6. Історія політичної думки: Підручник. За заг. редакцією Хоми Н. М. Львів : Новий Світ–2000, 2016. 1000 с.
7. Історія держави і права України: навч. посібник для студ. юрид. вузів та фак-тів. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
8. Історія політичної думки : навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ–2000, 2014. 766 с.
9. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть: навч. посібник. Київ : Вікар, 2003. 96 с.
- Історія філософії України: Підручник / М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, І. В. Бичко та ін. Київ, 1994. 112 с.

Тема 4. Політико-правова думка Стародавнього Сходу.

План.

1. Загальна характеристика правової і політичної думки в державах Стародавнього Сходу.
2. Політичні і правові вчення Стародавнього Єгипту.
3. Політична і правова думка Стародавньої Індії.
4. Брахманізм і буддизм про походження політичної влади.
5. Правові вчення Стародавнього Китаю.
6. Правові і політичні вчення в Стародавньому Ізраїлі.
7. Біблія (Старий Заповіт) як джерело правових принципів для іудеїв та християн.

Завдання.

1. Опишіть та прокоментуйте основні риси самого раннього типу суспільства, що прийшов на зміну первісному, у цивілізаціях Стародавнього Сходу.
2. Обґрунтуйте висновок, що рабовнісництво, незважаючи на досить широке поширення в країнах Стародавнього Сходу, не грало вирішальної ролі у виробництві. Наведіть приклади.
3. Стисло напишіть своє розуміння синкретизму та його основні риси. Порівняйте це явище з аналогічним у країнах Стародавнього заходу, якщо воно мало місце.
4. Як ви вважаєте, чому політико-правові вчення Стародавнього Сходу були суто прикладними? Обґрунтуйте свою точку зору та наведіть приклади.
5. Які головні риси східної деспотії? Як ви вважаєте, чи було аналогічне явище у той час на заході?
6. Продовжити речення: «управління силою особистого прикладу, мистецтво управління – це ...» в політико-правових вченнях Стародавнього Сходу.
7. У якому індійському трактаті зазначалось: «Государ і його держава – ось головні елементи державного життя»? Чи згодні ви з цим твердженням і чому?
8. Напишіть стислу відповідь за темою «Брахманізм і буддизм – провідні напрями в політичній і правовій ідеології Стародавньої Індії».
9. Що було політичним ідеалом брахманізму і як і де це знайшло своє обґрунтування?
10. Кому належить вислів: «Коли народ сильніший своїх властей – держава слабка: коли влада сильніше свого народа – армія могутня»? Чи згодні ви з таким твердженням?

II. Складіть стислий конспект за однією з представлених тем:

3. Політико-правова думка Стародавнього Єгипту та Вавілону. «Повчання Птаххетеп». Теоретична спроба обґрунтування й апологетики єдиної влади фараона.
4. Засади керівництва в «Повчанні Герекліюпольського царя своєму синові».
5. Закони Хаммурапі. Співвідношення між світською владою і владою богів.
6. Джерела політичної думки Стародавньої Індії – Веди, Брахмани, Упанішади, Книга Ману, Махабхарата, Рамаєна.
7. Етико-політичні ідеї Конфуція.
8. Вчення Лао-цзи та його значення для тогочасного Китаю.
9. Вчення легістів про техніку відправлення влади (школа Шан Ян).
10. Виникнення конфуціанства як релігії й політичної течії.
11. Трактат Каутільї «Артхашастра» («Настанова про користь») як енциклопедія політичного мистецтва.
12. «Типитака» – кодекс буддійського канону.
13. Даосизм, Брахматизм і сучасність.

III. Напишіть реферат або есе за однією з пропонованих тем.

1. Політико-правові ідеї Ібн Халдуна та їх вплив на тогочасний політичний устрій.
2. Політико-правові погляди Аль-Фарабі. Їх особливості та креатизм відносно того часу.
3. Соціально-політичні ідеї Мо-Цзи. Їх спрямованість та значення для ідеологічного розвитку стародавнього Китаю.
4. «Артхашастра» – одна із визначних пам'яток політичної думки. Основні положення та значення.
5. Значення законів Хаммурапі для стародавнього світу.

Питання для самоконтролю.

1. Загальні та особливі риси формування політико-правових поглядів у країнах Стародавнього Сходу.
 2. У чому, на ваш погляд, зміст теоретичної спроби обґрунтування й апологетики єдиної влади фараона?
 3. Визначте джерельну базу історії Стародавнього Єгипту.
 4. Обґрунтуйте основні причини виникнення давньоєгипетської держави.
 5. Яка ваша думка щодо призначення пірамід Стародавнього Єгипту? Обґрунтуйте свою відповідь.
 6. Основні ідеї брахматизму та його значення для подальшого розвитку країн Сходу.
-
7. Конфуціанство як релігія і як політична доктрина: єдність і відмінність.
 8. Політичний зміст даосизму.

Рекомендована література.

1. Антология мировой политической мысли: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. науки; руководитель проекта Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин и др. Москва: Мысль, 1997. Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. 832 с. URL: <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>
2. Енциклопедія політичної думки. Київ: Дух і Літера, 2000. 472 с.
3. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. За заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 766 с.
4. Історія політичних і правових учень: хрестоматія / під заг. ред. Г. Г. Демиденко. Харків : Факт, 2009.
6. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень : навч.-метод. посібник. Київ : ТОВ «XXI століття: Діалог культур», 2005. 256 с.
7. Колісніченко А. І. Хрестоматія з історії греко-римських політико-правових вчень: навч. посібник. Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2005. 192 с.
8. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий світ-2000, 2015. 490 с.
9. Політологічний енциклопедичний словник Укладачі: В. Б. Авер'янов, І. В. Алексеєнко, С. С. Андреєв, В. П. Горбатенко (упоряд.), Ю. С. Шемшученко та ін. Київ, 2004.
10. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник. [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.
11. Шевчук О. В. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки. Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2002. 220 с.

Тема 5. Політико-правові вчення в Стародавній Греції.

План.

1. Загальна характеристика політичних і правових вчень Греції.
2. Політичні ідеї Стародавньої Греції раннього періоду (Гомер, Гесіод, Солон, Піфагор, Демокрит).
3. Період розквіту давньогрецької політико-правової думки (класичний період).
4. Політико-правові ідеї софістів.
5. Політичні і правові ідеї Сократа.
6. Форми державного ладу. Критика демократії.
7. Проекти ідеальної держави Платона. Політика як царське мистецтво.
8. Трактати Аристотеля як джерело політико-правових вчень античності.

Завдання.

I. Засвоїте і виконайте тестові завдання:

1. Ідеальна держава, за Аристотелем:

- А) аристократія
- Б) монархія
- В) політія

2. Хто поділяв суспільство на «знаючу меншість» та «незнаючу більшість»:

- А) Гераклит
- Б) Полібій
- В) Солон

3. Прихильник розподілу форм держави на «правильні» та «неправильні»:

- А) Гераклит
- Б) Платон
- В) Аристотель

4. Хто ввів поняття «охлократія» і у якому практичному контексті:

- А) Аристотель
- Б) Полібій
- В) Платон

5. Хто вважав демократію неправильною формою правління:

- А) Солон
- Б) Платон
- В) Гераклит

6. Прихильник органічної теорії походження держави:

- А) Полібій
- Б) Солон
- В) Платон

7. Хто використовує поняття «тимократія»:

- А) Полібій
- Б) Платон
- В) Солон

8. Кому належить одна із перших класифікацій форм правління:

- А) Гераклиту
- Б) Платону
- В) Сократу

9. Прихильники змішаної форми правління як форми ідеальної держави:

- А) Аристотель
- Б) Сократ
- В) Полібій

10. Прихильники правління «аристократії духу, а не крові»:

- А) Солон
- Б) Гераклит
- В) Демокрит

11. Прихильник зміни форм правління в рамках замкнутого циклу:

- А) Полібій
- Б) Сократ
- В) Платон

12. Прихильник патріархальної (античної) теорії походження держави:

- А) Солон
- Б) Аристотель
- В) Полібій

II. Теми рефератів:

1. Загальна характеристика політико-правових вчень Стародавньої Греції.
2. Ранній період розвитку політико-правової думки (IX–VI ст. до н. е.): головні риси наслідки.
3. Демократія як забезпечення рівності і свободи громадян Давньої Греції.

III. Теми есе

1. Політична і правова теорія Сократа. Об'єктивний ідеалізм Сократа. Обґрунтування аристократичної форми держави.
2. Вчення Платона про державу і право (діалоги «Держава і «Закони»). Природа і форми держави.
3. Ідеальні проекти соціального устрою.
4. Раціоналістична політична теорія Аристотеля («Політика»). Природно-історичний характер виникнення держави.
5. Аристотель про форми держави і принципи правління (чеснота, багатство, свобода). Їх сучасне трактування.
6. Порівняльний аналіз побудови ідеальної держави, за Платоном і Аристотелем.
7. Програми подолання кризи у грецькому суспільстві у творах Платона, Сократа й Аристотеля.

Рекомендована література

1. Аристотель. Політика. Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи. 2003. 239 с.
2. Зейдлер Гж. Л. Політична думка стародавнього світу. Львів, 1999.
3. Класики політичної думки (від Платона до Макса Вебера). Київ : ТанDEM, 2002. 581 с.
4. Кондзьолка В. В. Нариси історії античної філософії. Львів, 1993.
5. Нерсисянц В. С. Политические учения Древней Греции. Москва, 1989
6. Платон. Держава. Київ : Діалоги, 1999. 394 с.

- а) Демокрит;
- б) Сократ;
- в) Платон;
- г) Аристотель.

8. У діалозі «Політик» класифікував типи держави за формою правління, поділивши їх на держави із законами і держави без законів:

- а) Демокрит;
- б) Сократ;
- в) Платон;
- г) Аристотель.

9. За Платоном, влада черні (народу) – це:

- а) монархія;
- б) демократія;
- в) тиранія;
- г) олігархія.

10. За Платоном, правління кількох осіб – це:

- а) монархія;
- б) демократія;
- в) тиранія;
- г) олігархія.

11. За Платоном, правління однієї особи – це:

- а) аристократія;
- б) демократія;
- в) тиранія;
- г) олігархія.

12. На думку Платона, змішана держава повинна поєднувати в собі переваги:

- а) демократії і монархії;
- б) аристократії і монархії;
- в) олігархії і демократії;
- г) тиранії й олігархії.

13. Вислів, що ідеальним збудником до об'єднання людей у державу є спілкування, належить:

- а) Сократу;
- б) Платону;
- в) Аристотелю;
- г) Полібію.

14. На думку Аристотеля, головною ознакою самодостатньої держави й одночасно запорукою та умовою громадянської злагоди є:

- а) звичай;
- б) закон;
- в) моральні принципи;
- г) релігійні настанови.

15. Змішану форму держави як найкращу форму правління Аристотель називає:

- а) аристократією;
- б) тиранією;
- в) політією;
- г) демократією.

16. Політія, на думку Аристотеля, це – поєднання елементів:

- а) монархії і демократії;
- б) монархії і олігархії;
- в) демократії і олігархії;
- г) аристократії і олігархії.

17. Соціальною основою змішаної держави, на думку Аристотеля, є:

- а) заможні люди;
- б) середній клас;
- в) аристократи;
- г) чернь.

18. Автором патріархальної теорії походження держави є:

- а) Демокрит;
- б) Сократ;
- в) Платон;
- г) Аристотель.

19. Ідею, що держава і закон – це результат природної творчості людей, які діють в умовах певного фізичного середовища, в період еллінізму висунув:

- а) Платон;
- б) Аристотель;

- в) Тіт Лукрецій Кар;
- г) Цицерон.

20. Теорію світової держави і теорію природного права в період еллінізму започаткували:

- а) софісти;
- б) епікурейці;
- в) стоїки.

II. Теми есе.

1. Період еллінізму (II пол. IV ст. – II ст. до н. е.): загальні риси та особливості.
2. Ідеї космополітизму, світового панування, моральної автономії (індивідуалізму) в навчаннях Епікура, стоїків (Зенон), Полібія, кініків (Діоген, Антисфен): порівняльний аналіз.
3. Політичні портрети грецьких мудреців (за власним вибором).
4. Теорія державних переворотів.
5. Грецькі стоїки та їх вплив на світову політико-правову думку.

II. Напишіть стислий конспект за одним зі запропонованих питань:

1. Міфологічні уявлення про владу і державу Гомера («Іліада», «Одіссея»).
2. Вчення Гесіода про державу і суспільство («Теогонія», «Труди і дні»).
3. Піфагор щодо правління аристократії.
4. Геракліт про демократію, її позитивні та негативні наслідки.
5. «Сім мудреців». Основні положення їх «мудрості» того часу.
6. Вчення Демокрита про владу і державність, його значення та наслідки для подальшого розвитку політико-правових ідей.
7. Політичні та правові ідеї софістів (Протагор, Горгій, Фрасімах).

III. Питання для самоконтролю.

1. Кому належить вислів «Міра всіх речей – людина...»? Продовжити це речення.
2. Які ідеї давньогрецької демократії стали одним з дерел політико-правових концепцій Нового часу?
3. Яка різниця, на вашу думку, між принципами «аристократія крові» та «аристократія духу»?
4. Чому Платон виступав за обмеження господарської активності та збереження замкнутої, самодостатньої держави?
5. Як ви розумієте твердження, що «порочні (хибні) держави» – це «дві ворогуючих між собою держави: одна бідняків, інша – багатів»?
6. Кому належить вислів, що «тиранічний лад – це найбільш важке заворювання держави»? Поясніть його та надайте свою аргументацію.

Рекомендована література

1. Аристотель. Політика. Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи. 2003. 239 с.
2. Зейдлер Гж. Л. Політична думка стародавнього світу. Львів, 1999.
3. Класики політичної думки (від Платона до Макса Вебера). Київ : Тандем, 2002. 581 с.

4. Колісниченко А. І. Хрестоматія з історії греко-римських політико-правових вчень: навч. посібник. Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2005. 192 с.
5. Кондзьолка В. В. Нариси історії античної філософії. Львів, 1993.
5. Нерсесянц В. С. Политические учения Древней Греции. Москва, 1989
6. Платон. Держава. Київ : Діалоги, 1999. 394 с.
7. Платон. Держава. Київ : Основи. 2005. 355 с.
8. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник. [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.
9. Шевчук О. В. Хрестоматія з історії всесвітньої політичної думки. Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2002. 220 с.

Тема 7. Політична думка та правова традиція Стародавнього Риму.

План.

1. Основні напрямки політичної і правової думки в античному Римі.
2. Вчення Цицерона про державу і право.
3. Походження держави. Її сутність і завдання.
4. Форми держави.
5. Цицерон про форми правління та види права.
6. Римські стоїки (Сенека, Епіктет, Марк Аврелій Антонін).
7. Римські юристи.

Завдання.

- I. Напишіть стислий конспект за одним із запропонованих питань:
 1. Влада народу як «безумство і безчинство натовпу».
 2. Природне право як вищий, істинний закон.
 3. Позитивне право. Право приватне; публічне; право народів.
 4. Гней Флавій – основоположник світської юриспруденції Гней Флавій.
 5. Закони XII таблиць. Їх зміст і значення.
 6. Коментарі до едиктів міського претора як джерела правових ідей.
 7. Відокремлення юриспруденції у самостійну галузь знань: витоки та значення.
- II. Зробіть порівняльний аналіз:
 1. Новизна та оригінальність політичних поглядів римських та грецьких мислителів.
 2. Правовий захист майнових відносин У Стародавньому Римі та Греції.
 3. Офіційні ідеології Римської імперії та Стародавньої Греції.
 4. Природне походження держави, за Аристотелем і римськими стоїками.
 5. Основні форми держави, за Платоном, Аристотелем і Цицероном.
- III. Тестові завдання:
 1. Змішану форму правління як поєднання монархії, аристократії і демократії в епоху Стародавнього Риму обґрунтовував:
 - а) Епікур;
 - б) Тит Лукрецій Кар;
 - в) Полібій;
 - г) Цицерон.
 2. Три основні принципи справедливого врядування:

1) влада делегується народом; 2) влада має функціонувати винятково на підставі закону; 3) влада може бути виправданою виключно моральними чинниками сформулював:

- | | |
|----------------------|-------------|
| а) Епікур; | в) Полібій; |
| б) Тіт Лукрецій Кар; | г) Цицерон. |

3. Кому належить думка, що природне право виникло раніше держави і писаного закону і є вищим законом справедливості?

- | | |
|-----------------------|--------------|
| а) Епікуру; | в) Полібію; |
| б) Тіт Лукрецій Кару; | г) Цицерону. |

4. Замість ідеї рівності громадян запровадив ідею загальності людей і усіх станів як творінь Божих:

- | | |
|----------------------|-------------|
| а) Тіт Лукрецій Кар; | в) Цицерон; |
| б) Полібій; | г) Сенека. |

5. У класичну добу римської юриспруденції розрізняли три види права: цивільне право, право народів і природне право. Природне (божественне) право як право справедливості розуміли:

- а) Епікур і Тіт Лукрецій Кар;
- б) Полібій і Цицерон;
- в) Цицерон і Сенека;
- г) римські юристи (Гай, Ульпіан).

6. Ідею, що держава і закон – це результат природної творчості людей, які діють в умовах певного фізичного середовища, в період еллінізму висунув:

- | | |
|----------------|----------------------|
| а) Платон; | в) Тіт Лукрецій Кар; |
| б) Аристотель; | г) Цицерон. |

IV. Теми доповідей

- 1. Вчення про право і державу в Давньому Римі: загальна характеристика та особливості виникнення.
- 2. Політико-правові вчення в доімператорській період римського рабовласницького суспільства (VIII–I ст. до н. е.).
- 3. Тіт Лукрецій Кар про владу і суспільство.
- 4. Політико-правові вчення в Римській імперії (I ст. до н.е. – V ст. н.е.).
- 5. Вчення про систему права римських юристів.

V. Питання для самоконтролю.

- 1. Кому належить твердження, що існуючий світопррядок. Встановлений Богом, люди змінити гнє в силах, але можна змінити своє ставленнє до цього?
- 2. Розуміння справжньої свободи, за Епіктетом.
- 3. Моральні максими Марка Аврелія Антонія. Ваше ставлення до них.
- 4. Які 3 частини відокремлювали римські юристи у складі права?
- 5. Як ви розумієте право громадян, або цивільне право.
- 6. Кому належить відомий ієслів: «Чого не бажаєш собі, не бажай і іншим... Як не уживаються одне з одним добродчинність і порок, так свобода і рабство»?
- 7. Суть моральної системи стоїцизму (формула Ульпіана).

Рекомендована література.

1. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 766 с.
2. Історія політичних і правових учень: хрестоматія / під заг ред. Г. Г. Демиденко. Харків : Факт, 2009.
3. Класики політичної думки (від Платона до Макса Вебера). Київ: Тандем, 2002. 581 с.
4. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень : навч.-метод. посібник. Київ : ТОВ «XXI століття: Діалог культур», 2005. 256 с.
5. Колісніченко А. І. Хрестоматія з історії греко-римських політико-правових вчень: навч. посібник. Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2005. 192 с.
6. Кондзьолка В.В. Нариси історії античної філософії. Львів, 1993.
7. Політологічний енциклопедичний словник / В. Б. Авер'янов, І. В. Алексєєнко, С. С. Андрєєв та ін.; В. П. Горбатенко (упоряд.), Ю. С. Шемшученко та ін. Київ, 2004.
8. Сучасна політична лексика: енциклопед. словник-довідник / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.

Тема 8. Політичні ідеї християнства.

План.

1. Аврелій Августин. Сутність державного стану. Мета (призначення) християнської держави.
2. Визначення права, за А. Августином.
3. Учитель церкви Іоанн Златоуст.
4. Держава і церква.

Завдання.

- I. Теми доповідей
 1. Раннє християнство та його вплив на політико-правову думку свого часу.
 2. Політичні погляди Іоанна Златоуста та Аврелія Августина: порівняльний аналіз.
 3. Откровення Іоанна — «Апокаліпсис».
 4. Нова релігія – надійний союзник рабовласницької держави.
 5. Єресі. Їх види для значення для розвитку політико-правової думки.
- II. Теми рефератів або есе.
 1. Ідеологія християнських громад
 2. Теократичні теорії обґрунтування участі церкви у державній владі.
 3. «Християнська держава» як зразок «земног града» (за Августином).
 4. Апологетика: причини виникнення та значення.
 5. Ідея богообраності народів та її наслідки.

- III. Питання для самоконтролю.
1. Загальнолюдські цінності у релігійній формі християнського вчення.
 2. Зміна соціального складу християнських громад: суть і значення.
 3. Як ви розумієте вислів «Віддавайте кесарю кесарево, а Боже – Богу»?
 4. Твір «Про град Божий» та його основні ідеї.
 5. Два види зкмних царств, за Августином.
 6. «Апокаліпсис»: основні ідеї, сутність, значення.

Рекомендована література.

1. Аврелій Марк. Наодинці з собою. Роздуми. Львів : Літопис, 2007. 212 с.
2. Батлер-Боудон Том. Книга «50 видатних творів. Політика». Київ : КМ-Букс, 2018. 480 с.
3. Біблія. Видання Київської патріархії. Київ, 1994.
4. Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон. Історія політичної думки. Київ : Основи, 1997.
5. Дністрянський Станіслав. Загальна наука права і політики. Львів: Український католицький університет, 2019. 428 с.
6. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 766 с.
7. Історія політичних і правових учень: хрестоматія / під заг. ред. Г. Г. Демиденко. Харків : Факт, 2009.
8. Класики політичної думки (від Платона до Макса Вебера). Київ: Тандем, 2002. 581 с.
9. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень : навч.-метод. посібник. Київ : ТОВ «XXI століття: Діалог культур», 2005. 256 с.
10. Спіноза Бенедикт. Теологічно-політичний трактат. Харків : Фоліо. 2018. 416 с.

Змістовий модуль 2.

Політичні вчення Західної Європи епох феодалізму та Відродження

Тема 9. Політико-правова думка середньовічного суспільства. Вчення Т. Аквінського та М. Падуанського.

План.

1. Загальна характеристика правової та політичної думки у середні віки.
2. Три етапи розвитку Європейської середньовічної правової і політичної думки.
3. Символічність політичної і правової думки цього періоду.
4. Вчення Томи Аквінського про державу і право. Види законів.
5. Елементи державної влади: суть, походження, використання.
6. Класифікації форм правління.
7. Теорія всесвітньої монархії Данте Аліґ'єрі.
8. Політико-правове вчення Марсилія Падуанського.
9. Світська теорія держави, роль і призначення церкви.
10. Головні причини протиріч між церквою і державою.
11. Секуляризація державної влади.

Завдання.

I. Тестові завдання.

1. У який період європейської історії догмати церкви стали водночас політичними аксіомами, а біблійні тексти у суді мали силу закону?

- а) у стародавньому світі;
- б) у добу античності;
- в) у середньовіччі;
- г) у період Нового часу.

2. Твердження, що держава зобов'язана підпорядковуватися церкві, а світські монархи коритися їй як християни, – це основа:

- а) теорії правової держави;
- б) теократичної теорії;
- в) патріархальної теорії держави;
- г) теорії циклічності форм правління.

3. Головною проблемою державно-правової думки у добу Середньовіччя є

- а) боротьба між світською і духовною владами за вплив на суспільство;
- б) визначення найбільш ефективних форм правління;
- в) проблема правової держави;
- г) перетворення суспільного ладу на принципах соціальної рівності, відсутності експлуатації і спільній праці усієї громадян.

4. Автором твору «Про град Божий» є:

- а) Сенека;
- б) Аврелій Августин;
- в) Тома Аквінський;
- г) Марсиль Падуанський.

5. Ідея моральної переваги церкви над державою й обов'язок держави підтримувати церкву є основою вчення:

- а) Аврелія Августина;
- б) Томи Аквінського;
- в) Марсилья Падуанського;
- г) Вільяма Оккама.

6. «Втіленням божественної справедливості є право. Головним принципом права є непорушний, вічний, санкціонований Богом закон, що регулює людські відносини». Ці твердження належать:

- а) Аврелію Августину;
- б) Томі Аквінському;
- в) Марсилью Падуанському;
- г) Вільяму Оккаму.

7. Автором твору «Сума теології» є:

- а) Аврелій Августин;
- б) Тома Аквінський;
- в) Марсиль Падуанський;
- г) Вільям Оккам.

8. Автором теологічної теорії держави і права є:

- а) Тома Аквінський;
- б) Марсиль Падуанський;
- в) Вільям Оккам.
- г) Нікколо Макіавеллі.

9. Право людини на моральний протест деспотичній владі визнавав:

- а) Сенека;
- б) Аврелій Августин;
- в) Тома Аквінський.

10. Автором твору «Захисник миру» є:

- а) Аврелій Августин;
- в) Марсиль Падуанський;

б) Тома Аквінський;

г) Вільям Оккам.

11. Твердження, що право виникає тоді, коли виникає держава, поза державою не існує ніяких прав, належить:

а) Аврелію Августину;

в) Марсилію Падуанському;

б) Томі Аквінському;

г) Вільяму Оккаму.

12. Ідею народного суверенітету, згідно з якою сувереном у державі є народ – єдине джерело світської і духовної влади, вперше в середньовічній Європі висунув:

а) Аврелій Августин;

в) Марсилій Падуанський;

б) Тома Аквінський;

г) Вільям Оккам.

13. Першим у середньовічній Європі оприлюднив думку про те, що держава у своїй діяльності керується не божественним правом, а потребами держави з метою підтримки її життєдіяльності, оприлюднив:

а) Аврелій Августин;

в) Марсилій Падуанський;

б) Тома Аквінський;

г) Вільям Оккам.

14. У XIV ст. прихильником ідеї природного права і критиком Папи римського щодо посягань на світську владу був:

а) Аврелій Августин;

в) Марсилій Падуанський;

б) Тома Аквінський;

г) Вільям Оккам.

15. Яка релігійна система стала визначальною для розвитку державно-правової думки середньовічного Сходу?

а) християнство;

в) буддизм;

б) іудаїзм;

г) іслам.

II. Питання для самоконтролю:

1. Які зміни відбувались у структурі суспільства в період становлення ринкових відносин?
2. Передумови розвитку старих і виникнення нових міст.
3. Особливості комунального руху в країнах Західної Європи.
4. Значення процесу звільнення міст від влади феодалних сеньйорів та вплив цього процесу на розвиток політико-правової думки того часу.
5. «Книга ремесел міста Парижа» як історичне джерело.
6. Наукові знання Середньовіччя (схоластика; природні науки; алхімія).
7. Основні положення праці Августина Аврелія «О граді Божієм».
8. Кому належить вислів «Керівники страшні не тим, що добро, а тим, що зло чинять. Хочеш не боятися влади? Чини добро, і будеш мати похвалу від неї». Прокоментуйте цій вислів.

III. Теми есе:

1. Ідея народного суверенітету в середньовічній Європі: сутність та наслідки.
2. Політичний сенс ренесансної доби.
3. Схоластика – наукові знання Середньовіччя.
4. Світські теорії обґрунтування держави і права періоду Середньовіччя.
5. Теократичні теорії Середньовіччя.

6. Гуманістичні концепції політики влади та соціального управління (Л. Альберті, М. Фійно та Е. Роттердамський).
7. Ренесанс та його світосприйняття.
8. Концепція «двох істин»: сутність та значення.
9. Право людини на моральний протест деспотичній владі.

IV. Теми доповідей та рефератів:

1. Основні риси та особливості феодальної політичної і правової ідеології Середньовіччя.
2. Головні напрямки політико-правової думки Середньовіччя.
3. Середньовічна схоластика в навчанні Хоми Аквінського про походження і сутність держави, про закон і його види.
4. Політико-правові ідеї середньовічної єресі X–XV ст. (Богомільство, вальденси, монтаністи, лолларди, чашники).
5. Марсилій Падуанський («Захисник світу») про політичну владу та народ як першоджерело влади.
6. Вчення середньовічних юристів (глосатори, каноністів, легісти, декретісти, прихильники звичайного права).
7. Ідеї права і держави у середньовічних єресь.
8. Школа «глосаторів» і «постглосаторів». «Саксонське зерцало».

V. Дайте відповіді на завдання у таблиці.

Загальна характеристика

Хронологія єресей	Внутрішні напрямки, географія	Сутність
Єресі IV–VII ст.		
Єресі IX–XIII ст.		
Єресі XIV–XV ст.		

Рекомендована література

1. Аврелій Марк. Наодинці з собою. Роздуми. Львів : Літопис, 2007. 212 с.
2. Батлер-Боудон Том. Книга «50 видатних творів. Політика». Київ : КМ-Букс, 2018. 480 с.
3. Біблія. Видання Київської патріархії. Київ, 1994.
4. Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон. Історія політичної думки. Київ : Основи, 1997.
5. Денисенко В. М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів : Паіс, 1997.
6. Дністрянський Станіслав. Загальна наука права і політики. Львів: Український католицький університет, 2019. 428 с.

7. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 766 с.
8. Історія політичних і правових учень: хрестоматія / під заг. ред. Г. Г. Демиденко. Харків : Факт, 2009.
9. Класики політичної думки (від Платона до Макса Вебера). Київ: Тандем, 2002. 581 с.
10. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень : навч.-метод. посібник. Київ : ТОВ «XXI століття: Діалог культур», 2005. 256 с.
11. Спіноза Бенедикт. Теологічно-політичний трактат. Харків : Фоліо. 2018. 416 с.

Тема 10. Еволюція політичних та правових поглядів доби Відродження (Н. Макіавеллі, Е. Роттердамський, Ф. Гвіччардіні та ін.)

План.

1. Загальна характеристика політичної думки епохи Відродження.
2. Політико-правові ідеї в творі Еразма Роттердамського «Виховання християнського правителя».
3. Політичне вчення Н. Макіавеллі. Світська теорія про походження і форми держави, про завдання і засоби політики та державного управління.
4. Суть розладу Н. Макіавеллі з гуманізмом.
5. Ідея сильної централізованої влади.
6. Сутність сучасного поняття «макіавеллізм».
7. Політичні та правові погляди Франческо Гвіччардіні. Форми правління.
8. Обґрунтування ідеї народного правління як прихованої тиранії.
9. Проблема свободи і справедливості.
10. Закони та система ефективних покарань.

Завдання.

I. Складіть короткий конспект на одну з представлених тем:

1. Питання політичної влади та правових відносин у поглядах Н. Макіавеллі.
2. Функціональний статус політичної діяльності (за Н. Макіавеллі).
3. Необхідність, свобода, воля та активність людини у політичному процесі (за Н. Макіавеллі).
4. Концепція держави в теорії Н. Макіавеллі.
5. Засоби і мета політичної діяльності, за сутністю макіавеллізма.
6. Політичні та правові погляди Франческо Гвіччардіні Сутність його політичного ідеалу.
7. Поняття «система ефективних покарань» у Середньовіччя.

II. Питання для самоконтролю:

1. Яким чином Н. Макіавеллі визначає пріоритети політичної та економічної сфер буття людини? Докажіть це, виходячи зі змісту самих праць Н. Макіавеллі.
2. Чим поєднані між собою дві роботи Н. Макіавеллі «Державець» та «Розмірковування про першу декаду Тіта Лівія»?
3. Що означає розподіл влади у Н. Макіавеллі?
4. Спробуйте схематично показати логічний ряд розгортання політичного процесу у державі, модель якої подає Н. Макіавеллі.

5. В чому суть психології влади, за Н. Макіавеллі.
6. Яким чином Н. Макіавеллі визначає функціональний статус політичної діяльності?
7. Чи моделює Н. Макіавеллі політичну систему тогочасного суспільства? Якщо ні, то чому? Якщо так, то яку? Але в обох випадках докажіть це, використовуючи зміст самої роботи «Державець».
8. В чому суть синкретизму пізніших консервативних та лібералістських теорій політики та влади в концепції Н. Макіавеллі? Продемонструйте ваше судження прикладами конкретних положень тексту «Державця».
9. Н. Макіавеллі відстоює республіканський чи монархічний тип правління? Чому? Огрунтуйте свою відповідь.
10. Що означає поняття «республіканський дух» для Н. Макіавеллі? Порівняйте з тотожними поняттями в стародавньому Римі?
11. Який аспект політики аналізує Н. Макіавеллі:
 - політику – як науку та мистецтво
 - політику – як управління суспільним життям
 - політику – як участь у прийнятті рішень в колективі
 - політику – як управління державою
 - політику – як узгодження соціальних інтересів
 - політику – як самоуправління
 - політику – як знищення попередніх форм та засобів історичного буття людини
 - політику – як спосіб утвердження справедливості, рівності?
 Докажіть свою відповідь, підтверджуючи її змістом першоджерел.

III. Теми для написання есе:

1. «Республіканський дух» Н. Макіавеллі.
2. Н. Макіавеллі та новий етап розвитку політичної науки.
3. Політика і мораль: співвідношення понять (за Н. Макіавеллі).
4. Сучасний макіавеллізм.
5. Поняття справедливості та рівності у період Відродження.

IV. Законспектуйте та проаналізуйте:

1. Основні положення роботи Н. Макіавеллі «Державець». З якими положеннями ви згодні і чому? Що викликає у вас заперечення і чому?
2. Порівняйте зміст VIII, XVIII та XXV глав «Державця» Н. Макіавеллі. Чи вбачаєте ви тут якусь суперечність?
3. Прослідкуйте за текстом твору «Державець», у який спосіб Н. Макіавеллі формулює свою етичну концепцію політичної влади та відносин.

Рекомендована література.

1. Денисенко В. М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів : Паіс, 1997.
2. Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон. Історія політичної думки. Київ : Основи, 1997.
3. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 766 с.
4. Історія політичних і правових учень: хрестоматія / під заг. ред. Г. Г. Демиденко. Харків : Факт, 2009.

5. Класики політичної думки (від Платона до Макса Вебера). Київ : Тандем, 2002. 581 с.
6. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень : навч.-метод. посібник. Київ : ТОВ «XXI століття: Діалог культур», 2005. 256 с.
7. Макіавеллі Нікколо. Державотворець. Київ : Арій, 2014. 224 с.

Тема 11. Правові і політичні ідеї Реформації.

План.

1. Протиставлення політики богослов'ю. Мартін Лютер. Держава і право в його системі.
2. Причина походження держави. Межі застосування світської влади.
3. Томас Мюнцер як селянсько-плебейський вождь Реформації.
4. Жан Кальвін. Тенденція до теократичного розуміння держави.

Завдання.

- I. Напишіть стислий конспект одного з наступних питань:
 1. Реформація як масовий рух проти католицької церкви.
 2. Дві форми правління, що засновані Богом, за М. Лютером. Реалістичне розуміння природи влади.
 3. Томас Мюнцер як представник радикального руху проти церковних і світських феодалів. Сильні та слабкі положення його вчення.
 4. Реформація: її позитивне та негативне значення.
- II. Дайте відповідь на наступні питання:
 1. Як ви розумієте принцип протестантизму «Чия країна, того і віра»?
 2. У чому, на вашу думку, складаються переваги аристократичної форми правління?
 3. Які основні положення протестантської етики?
 4. У чому сутність Контреформації? Які її основні гасла, напрями і наслідки?
 5. Для якого напрямку того часу був характерним принцип допомоги церкві і державі?
 6. Чому, на вашу думку, кальвінізм став найбільш поширеним рухом і ідеологічним напрямом епохи Реформації?
- III. Підготуйте есе за однією з запропонованих тем:
 1. Протестантська етика як форма протесту проти католицької церкви.
 2. Політична програма Мюнцера: схожість ідей раннього капіталізму та утопічного комунізму.
 3. Основні ідеї творів Мартіна Люцера «Про свободу християнина» та «Про світську владу».
 4. Поширення лютеранства — ідейна передумова виникнення радикальних релігійно-політичних течій Реформації.

Рекомендована література.

1. Денисенко В. М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів : Паіс, 1997.
2. Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон. Історія політичної думки. Київ : Основи, 1997.
3. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 766 с.
4. Історія політичних і правових учень: хрестоматія / під заг. ред. Г. Г. Демденко. Харків : Факт, 2009.
5. Класики політичної думки (від Платона до Макса Вебера). Київ : ТанDEM, 2002. 581 с.
6. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень : навч.-метод. посібник. Київ : ТОВ «XXI століття: Діалог культур», 2005. 256 с.

Тема 12. Теорія державного суверенітету та його основні ознаки.

План.

1. Вчення Ж. Бодена про державу.
2. Теорія державного суверенітету.
3. П'ять характерних ознак суверенітету.
4. Вимоги до суверенної державної влади.
5. Види і форми держави.
6. Жан Боден як апологет абсолютизму та монархії.

Завдання.

- I. Зробіть порівняльний аналіз теорії «природного суверенітету» Ж.-Ж. Руссо та теорії «державного суверенітету» Ж. Бодена. Складіть таблицю.
- II. Теми для рефератів або есе:
 1. Зміст понять релігійно-політичний хаос і «сильна держава», за Ж. Боденом.
 2. Держава як «правове управління сім'ями і тим, що у них спільне – суверенна влада» (за Ж. Боденом).
 3. Концепція універсального права та її сутність і значення.
 4. Теорія державного суверенітету – важливий компонент сучасної науки про державу і право.
- III. Питання для самоконтролю.
 1. Кому належить вислів: «Держава не може існувати без сім'ї як місто без будинків або будинок без фундаменту». Як ви це розумієте?
 2. Суверенна влада, за Ж. Боденом, – це.....
 3. Які 3 обмеження абсолютної влади визначає Боден?
 4. Компетенції суверенної влади держави, за Ж. Боденом.
 5. Форми держави, за Боденом і Аристотелем. Східність і відмінність класифікацій.
 6. Кому належить вислів: «... народ – звір багатоголовний і позбавлений розуму... Довіряти йому рішення політичних справ – це все одно, що питати поради у божевільного».
 7. Яка форма держави є найкращою, за Ж. Боденом? Фактори її стабільності.

Рекомендована література.

1. Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон. Історія політичної думки. Київ : Основи, 1997.
2. Денисенко В. М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів : Паіс, 1997.
3. Дністрянський Станіслав. Загальна наука права і політики. Львів: Український католицький університет, 2019. 428 с.
4. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 766 с.
5. Історія політичних і правових учень: хрестоматія / під заг. ред. Г. Г. Демиденко. Харків : Факт, 2009.
6. Класики політичної думки (від Платона до Макса Вебера). Київ: Тандем, 2002. 581 с.
7. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень : навч.-метод. посібник. Київ : ТОВ «XXI століття: Діалог культур», 2005. 256 с.
8. Спіноза Бенедикт. Теологічно-політичний трактат. Харків : Фоліо. 2018. 416 с.

Тема 13. Політико-правові ідеї раннього соціалізму (XVI-XVII ст.).

План.

1. Причини виникнення концепції раннього соціалізму.
2. Т. Мор. Основні ідеї трактата «Утопія».
3. Твір «Місто Сонця» Т. Кампанелли.
4. Порівняльний аналіз основних положень цих праць.

Завдання.

- I. Складіть короткий конспект на одну з представлених тем:
 1. Основи комунізму Нового часу як розвиток ідей Платона про спільність майна.
 2. Нові та оригінальні міркування Т. Мора про право: їх сутність та значення.
 3. Раціоналістичне обґрунтування переваг суспільної власності, загальної рівності і загальної праці – основи утопічності теорії Т. Мора.
 4. Ідеї раннього комунізму в творах Томмазо (Джіана Доменіко) та їх оцінка.
 5. Порівняльний аналіз основоположників ідеї раннього комунізму – загальні риси і відмінності.
- II. Питання для самоконтролю.
 1. Що було істотним нововведенням у теоріях раннього комунізму.
 2. У якій формі написаний твір «Утопія» і чому?
 3. У чому, на думку Т. Мора, основна причина всіх пороків і лих? Чи згодні ви з його позицією? Обґрунтуйте власне бачення.
 4. Чи потрібно законодавство для «ідеальних» суспільств, за Т. Мром?
 5. Що, на думку Т. Мора, є перешкодою на шляху установи нового ладу? Чому? Чи згодні ви з такою позицією?

6. Чим відрізняються погляди Т. Мора і Т. Кампанелли про найкращий громадський устрій?
7. Який з творів – «Утопія» чи «Місто Сонце» вам більш нагадує ідеї Платона?. Наведіть приклади.
8. На підставі чого можна стверджувати про появу правових та політичних основ громадянського суспільства у XVI ст.?

Рекомендована література.

1. Дністрянський Станіслав. Загальна наука права і політики. Львів: Український католицький університет, 2019. 428 с.
2. Історія європейської ментальності /За ред. Петера Дінцельбахера. Львів : Літопис, 2019. 632 с.
3. Історія вчень про державу та право [Текст]: посібник для підготовки до іспитів / В. В. Орленко. 2-ге вид., стер. Київ : Вид-во Паливода А. В., 2008. 200 с.
4. Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник. Київ : Право, 2009. 312 с.
5. Історія вчень про державу і право [Текст]: підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / І. О. Биля-Сабадаш [та ін.]; ред. Г. Г. Демиденко, О. В. Петришин; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2009. 256 с.
6. Історія вчень про державу і право [Текст]: посіб. для підготовки до іспитів / О. І. Осауленко, А. О. Осауленко, В. К. Гіжевський. Київ : Ліпкан О. С., 2010. 1994 с.
7. Історія вчень про державу і право: у таблицях і дефініціях [Текст]: навч. посібник. / О. В. Зінченко, О. В. Петришин. Харків : Право, 2012. 208 с.
8. Історія вчень про державу і право [Текст] : підруч. для вищ. навч. закл. / О. О. Сердюк, В.В. Соловйов, В. К. Антошкіна. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 290 с.
9. Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. Київ : Академія, 2010. 454 с.
10. Історія вчень про державу і право [Текст] переробл. і допов. Київ : Алерта, 2012. 332 с.
11. Історія політичної думки: Підручник. За заг. редакцією Хоми Н. М. Львів : Новий Світ–2000, 2016. 1000 с.
12. Історія держави і права України: навч. посібник для студ. юрид. вузів та фак-тів. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
13. Історія політичної думки : навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ–2000, 2014. 766 с.
14. Історія правових та політичних вчень: прогр. навч. курсу. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2010. 72 с.
15. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть: навч. посібник. Київ : Вікар, 2003. 96 с.
16. Кампанелла Т. Місто Сонця. Київ, 1988. 98 с.
17. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера: Пер. з нім. Київ, 2002. 112 с.
18. Орач Є. М. Історія політичний і правових вчень. Київ : Атіка, 2005. 213 с.
19. Сучасна політична філософія. Антологія / Упорядник Янош Кіш. Київ, 1998. 312 с.

*Змістовий модуль 3.
Основні політико-правові вчення Нового часу.*

Тема 14. Загальна характеристика політико-правової думки Нового часу.

План.

1. Статус і властивості державної влади, її функції та межі.
2. Зміст поняття природного права.
3. Правове становище і права суверенної влади держави.
4. Співставлення християнської ідеї держави, влади і політики.
5. Ідея розподілу влади та її зміст і тлумачення.
6. Особливості трактування політичних процесів у французькій, німецькій та англійській політико-правовій думці.

Завдання.

I. Співставте християнську ідею держави, влади і політики та просвітницьку? Зробіть таблицю загальних та відмінних рис.

II. Обґрунтуйте відповіді на запитання:

1. Який новий зміст у просвітництві отримує ідея розподілу влад? Докажіть свою аргументацію конкретним зверненням до першоджерел.
2. Яка особливість трактування політичних процесів у французькому, німецькому, англійському та українському просвітництві?
3. Яким чином впливали політичні погляди просвітників на подальший розвиток суспільних процесів в Європі ХУІІІ–ХІХ ст.?
4. Яке місце політичному життю відводив П. А. Гольбах, проголошуючи наступне: «Людина – це витвір природи, вона існує в природі, підпорядкована її законам, не може звільнитися від неї, не може – навіть подумки – вийти з природи. Даремно дух її бажає вирватися за межі реального світу, він завжди змушений поміщатися в його межах...». В чому тоді полягає суть політичного процесу, що будується на подібних принципах відносин «людина – природа», які проголошує П. А. Гольбах?

III. Підготуйте стислий конспект за одним з зазначених пунктів плану теми.

1. Статус і властивості державної влади, її функції та межі.
2. Зміст поняття природного права.
3. Правове становище і права суверенної влади держави.
4. Співставлення християнської ідеї держави, влади і політики.
5. Ідея розподілу влади та її зміст і тлумачення.
6. Особливості трактування політичних процесів у французькій, німецькій та англійській політико-правовій думці.

Рекомендована література

1. Гельвецій. Про розум. Київ, 1994.
2. Денисенко В. М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів : Паіс, 1997.

3. Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон. Історія політичної думки. Київ : Основи, 1997.
4. Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. Київ : Академія, 2010. 454 с.
5. Історія вчень про державу і право [Текст] переробл. і допов. Київ : Алерта, 2012. 332 с.
6. Історія політичної думки: Підручник. За заг. редакцією Хоми Н. М. Львів : Новий Світ–2000, 2016. 1000 с.
7. Історія держави і права України: навч. посібник для студ. юрид. вузів та фак-тів. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
8. Історія політичної думки : навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ–2000, 2014. 766 с.
9. Історія правових та політичних вчень: прогр. навч. курсу. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2010. 72 с.
10. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть: навч. посібник. Київ : Вікар, 2003. 96 с.
11. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень. Навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ «XXI століття: діалог культур», 2005.

Тема 15. Основні напрямки голландської та англійської політико-правової думки.

План.

1. Соціально-політична характеристика епохи та її відображення в політичній та правовій свідомості.
2. Юридичний світогляд. Загальна характеристика природничо-правової доктрини.
3. Політико-правові вчення в Голландії.
4. Теорія природного права Гуго Гроція. Погляди на походження держави. Вчення про суверенітет влади та його носіїв.
5. Основні ідеї міжнародного права Г. Гроція.
6. Бенедикт (Барух) Спіноза. Теорія природного права і суспільного договору.
7. Політико-правова ідеологія в період Англійської буржуазної революції. Основні напрямки політичної і правової думки в період Англійської революції XVII ст.
8. Політичні і правові ідеї прихильників парламенту в передреволюційний період. Індепенденти та сутність їх ідеології.
9. Джон Мільтон. Погляди на організацію державної влади. Захист демократичних прав і свобод.
10. Політико-правові погляди левелерів. Джон Лільберн. Природні права, за Дж. Лільберном. Особливості його теорії народного суверенітету. Погляди на організацію державної влади.
11. Політико-правові ідеї дигерів. Проект конституції Уінстенлі.
12. Політико-правове вивчення Томаса Гоббса. Його трактат «Левіафан або матерія, форма і влада держав».
13. Теорія природного права, договірне походження держави, форма держави і державний суверенітет.
14. Верховна влада і недопустимість розподілу влади. Право в об'єктивному і суб'єктивному розумінні. Правопорядок і законність.
15. Джон Локк і його вчення про державу і право. Теоретичне обґрунтування компромісу 1688 р. «Два трактати про громадянське правління». Природний стан і держава. Теорія розподілу влади.

16. Система конституціоналізму (за Дж. Локком).
17. Демократичні течії в англійській політико-правовій думці. Ідея перебудови держави і права на наукових основах та приведення їх у відповідність з природою людини.
18. Роберт Філмер і політична філософія абсолютизму періоду пізньої Реставрації. Основні положення теорії Філмера. Патріархальна теорія.

Завдання.

I. Складіть короткий конспект на одну з представлених тем:

1. Гуго Гроцій. Договірна концепція держави і права.
2. Політичні та правові погляди Б. Спінози.
3. Політичні та правові погляди Т. Гоббса.
4. Політичні та правові погляди Дж. Локка.
5. Політичні та правові погляди С. Пуфендорфа.
6. Походження поняття права.
7. Правове становище і права суверенної влади держави.

II. Робота з першоджерелами.

1. Прочитайте уривок з твору Т. Гоббса «Левіафан, або матерія, форма і влада держави церковного і цивільного» і дайте відповідь на питання:

– як виникла держава?

– у чому полягає необхідність держави?

– назвіть джерело верховної влади в даному проекті держави.

«Така загальна влада, яка була б здатна захищати людей від вторгнення чужинців і від несправедливостей, заподіяваних один одному, і, таким чином, доставити їм ту безпеку, при якій вони могли б годуватися труд своїх рук своїх і від плодів землі і жити в достатку, може бути споруджена тільки одним шляхом, а саме шляхом зосередження всієї влади і сили в одній людині або в зборах людей, яке більшістю голосів могло б звести все волі громадян в єдину волю. Інакше кажучи, для встановлення загальної влади необхідно, щоб люди призначили одну людину або збори людей, які були б їх представниками; щоб кожна людина вважав себе довірцем щодо всього, що носій загального особи буде робити сам або змусить робити інших з метою збереження загального миру і безпеки, і визнавав себе відповідальним за це; щоб кожен підкорив свою волю і судження волі та розсуду носія загального особи. Це більше, ніж згода або одностайність. Це реальне єдність, втілене в одній особі за допомогою угоди, укладеної кожною людиною з кожним іншим таким чином, як якщо б кожна людина сказала кожному іншому: я уповноважую цю людину або це зібрання осіб і передаю моє право управляти собою за тією умовою, що ти таким же чином передаєш своє право... Якщо це відбулося, то безліч людей, що об'єднані таким чином в одній особі, називається державою ... Таке народження того великого Левіафана або, вірніше, (висловлюючись більш шанобливо), того смертного бога, якому ми під пануванням безсмертного бога зобов'язані своїм миром і своїм захистом. Бо завдяки повноважень, даними їм кожною окремою людиною в державі, зазначена людина або збори осіб користується такою величезною силою і владою, що вселяється цією силою і владою страх робить цю людину або збори осіб здатними направляти волю всіх людей до внутрішнього світу і до взаємної допомоги проти зовнішніх ворогів. У цій людині, або зборах осіб полягає сутність держави, яка потребує наступного визначення: держава – це єдина особа, відповідальність за дії якої зроблено шляхом взаємного договору між собою безліч людей, з тим, щоб

ця особа могла використовувати силу і засоби всіх їх так, як вважатиме за необхідне для їх миру і загального захисту».

2. Прочитайте уривок твору Дж. Локка «Два трактати про державне правління» і дайте відповідь на питання:

– який принцип лежить в основі теорії поділу влади?

– яка влада вважається верховною? Чому?

«Оскільки законодавча влада є законодавчою у суспільстві лише тому, що вона має право створювати закони для всіх частин і для кожного члена суспільства, наказуючи їм павила поведінки і даючи силу для покарання, коли вони порушені, остільки законодавча влада за необхідністю повинна бути верховною і все інші влади в особі будь-яких членів або частин суспільства є наслідком цього і підпорядковані їй».

3. Прочитайте уривок з твору Локка «Два трактати про державне правління» і дайте відповідь на питання:

– як визначає природний стан Дж. Локк?

– які права людини відносяться до природного закону? Знайдіть підтвердження в тексті.

– чи можна погодитися з твердженням Локка про те, що в додержавному стані людська спільнота перебувало в гармонії?

«Для того, щоб зрозуміти право політичної влади і встановити її походження, ми повинні розглянути, який стан для людей природний, тобто стан абсолютної свободи, щоб направляти свої дії і розпоряджатися своєю власністю і особистістю на свій розсуд в рамках природного закону, не питаючи дозволу і не залежачи від будь-якої волі».

«Це був, звичайно, стан рівності, при якому вся влада і юрисдикція є взаємними: жодна людина не мала більше, ніж інша. Немає нічого більш очевидного, ніж те, що створення одних і тих же видів і рівнів, безладно народилися з однаковими природними задатками і з використанням однакових здібностей, повинні бути також рівними між собою без субординації або підпорядкування. Якщо тільки повелитель і пан, що вийшов з їхнього середовища, не декларував будь-яким маніфестом, що його воля підпорядковує собі волю інших, і не було даровано йому очевидним і зрозумілим визначенням безсумнівного права володіння і суверенітету».

«Але хоча це (природний стан) є станом свободи, він не є станом свавілля: хоча людина в цьому стані має безконтрольну свободу, щоб розташовувати собою або своїм майном, все-таки у неї немає свободи, щоб убити себе подібну особу або навіть будь-яку живу істоту, якою вона володіє, за винятком тих випадків, коли якась більш благородна мета, ніж просте самозбереження, закликає її до цього. У природного стану є природний закон, який керує нею, який пов'язує кожну людину; і розум, який є таким законом, вчить все людство, хто б не радився з ним, що всі істоти рівні і незалежні, ніхто не має права заподіяти шкоду життю, здоров'ю, свободі або майну іншого, так як всі ми власність Бога».

III. Заповнити таблицю, порівнявши ідеї Т. Гоббса і Дж. Локка.

Ім'я філософа	Додержавний стан суспільства	Причини утворення держави	Основні положення теорії	Ставлення до теорії поділу влади	Назва державної моделі
---------------	------------------------------	---------------------------	--------------------------	----------------------------------	------------------------

Т. Гоббс

Д. Локк

IV. Питання для самоконтролю.

1. У чому полягає відмінність у визначенні природного додержавного стану людського суспільства в навчаннях Дж. Локка і Т. Гоббса?
 2. Чому Т. Гоббса можна визнати теоретиком сильної держави?
 3. Чому Т. Гоббс виступав проти теорії поділу влади?
 4. Чи можна визнати Дж. Локка попередником правової держави?
 5. Як обґрунтовував Дж. Локк теорію розподілу влади?
- Що означає, з точки зору Дж. Локка, теорія невідчужуваних природних прав?
- Що таке розподіл влад, за Т. Гоббсом та Дж. Локком? В чому відмінність їх поглядів у порівнянні з позицією Н. Макіавеллі, Д. Уінстенлі, Дені Вераса?
- Чому вважається, що теорія Т. Гоббса та Дж. Локка лягла в основу формування американського конституціоналізму? Докажіть істинність або хибність цієї думки, спираючись на конкретні положення робіт Т. Гоббса, Дж. Локка та Конституції США?
6. Яким чином в теоріях ранньобуржуазного лібералізму розкривається суть інституціоналізації політичного поля буття людини?
 7. За Дж. Локком, свобода однієї людини породжує свободу інших; збільшення простору свободи одного це розширення простору свободи інших; свобода іншого кожній людині вигідна. А в ХХ ст. А. Камю скаже: «В Греції були вільні люди, тому що були раби». Прокоментуйте ці думки. Твердження якого автора є істинним? Чому?
 8. Яким чином можна класифікувати французьку просвітницьку думку, виходячи з особливостей дослідження проблем політико-правового сенсу?
 9. Які критерії гуманізму політики та влади формує просвітництво? Покажіть це на конкретних прикладах аналізу текстів першоджерел теоретиків просвітництва?
 10. Як співвідносяться між собою політико-правові теорії ранньобуржуазного лібералізму (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ф. Бекон) та Просвітництва.
 11. В чому полягає суть теорії адекватного народонаселення у поглядах Р. Уоллеса?
 12. Яку нову інтерпретацію отримує просвітництво в політичних та правових поглядах Томаса Мальтуса? Які детермінанти обумовили появу подібної теорії? Як співвідносяться між собою «гуманізм» та «мальтусіанство»?
 13. Чи можна кваліфікувати погляди І. Г. Гердера на сутність суспільного прогресу та гуманізм як теорію концептуального рівня? Чий теорії просвітництва взагалі можна характеризувати як: а) політичні погляди; б) політична концепція; в) політична доктрина; г) політична наука? Співставте ці поняття і докажіть, яке з них домінує на різних етапах Нового часу.
 14. Яке місце політичному життю відводив П. А. Гольбах, проголошуючи наступне: «Людина – це витвір природи, вона існує в природі, підпорядкована її законам, не може звільнитися від неї, не може – навіть подумки – вийти з природи. Даремно дух її бажає вирватися за межі реального світу, він завжди змушений поміщатися в його межах...». У чому тоді полягає сутність політичного

процесу, що будується на подібних принципах відносин «людина – природа», які проголошує П. А. Гольбах?

Рекомендована література.

1. Гельвецій. Про розум. Київ, 1984. 112 с.
2. Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон. Історія політичної думки. Київ : Основи, 1997.
3. Денисенко В. М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів : Паіс, 1997.
4. Локк Дж. Два трактати про правління. Твори. Т. 3. Київ, 1998.
5. Історія політичної думки: підручник /за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ-2000», 2016. 1000 с.
6. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень. Навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ «XXI століття: діалог культур», 2005.

Тема 16. Право і держава в ученнях європейського Просвітництва.

План.

1. Соціально-економічні обставини в період Великої Французької революції.
2. Політичні і правові погляди Вольтера.
3. Політико-правова доктрина Ш.-Л. Монтеск'є. Вчення про розподіл влади.
4. Політико-правове вчення Ж.-Ж. Руссо. Його погляди на походження і суть держави.
5. Особливості договірної теорії походження держави Ж.-Ж. Руссо. Теорія народного суверенітету. Поняття «загальної волі» і «волі всіх».
6. Погляди на організацію державної влади. Ж.-Ж. Руссо про міжнародне право.
7. Державно-правові ідеї якобінців: Жан Поль Марат. Максимальєн Робесп'єр. Гракх Бабьоф.
8. Суспільно-політична характеристика періоду Просвітництва в Німеччині та Італії.
9. Ідея побудови юридичної науки на світській основі. С. Пуфендорф, його інтерпретація природного права.
10. Секуляризація політичної теорії. Договори як правова основа держави. Єдина верховна влада як душа держави.
11. Розвиток ідеї звільнення юриспруденції від богослов'я в працях Х. Томазія.
12. Особливості італійської політико-правової думки в епоху Просвітництва.
13. Дж. Віко про циклічність історії та суспільно-політичного розвитку. Фази історичного розвитку: Божественна – з управлінням жерців; героїв – з владою аристократії; людей – з демократичним представництвом та народним суверенітетом.
14. Раціоналістична критика Віко теорії природного права (концепції договірної походження держави).
15. Чезаре Бекарія як родоначальник класичної школи права. Природничо-правова доктрина Бекарія – індивід відчуває частину свободи для об'єднаної інституції – держави. Кримінально-правові погляди мислителя.

Завдання.

I. Питання для дискусії:

1. Ш.-Л. Монтеск'є і Дж. Локк. Доктрина розподілу влади. Її загальні і особливі риси. Яка з доктрин була вперше втіленою в конституцію і чому? Яка країна це зробила першою?
2. Ж.-Ж. Руссо і його концепція «загального блага». Дайте оцінку цієї концепції з позицій демократичного і тоталітарного практичного втілення.
3. Загальні та відмінні риси договорних концепцій Т. Гоббса і Ж.-Ж. Руссо. Яку концепцію підтримуєте ви і чому?
4. Д. Вольтер і його правові погляди на поняття права, свободи, справедливості. Ваша думка щодо цих понять з позицій того часу.
5. Наведіть найбільш вдалі, на вашу думку, речення Д. Вольтера (робота з першоджерелами) та прокоментуйте позиції прихильників і противників цих тверджень.
6. Як ви розумієте слова Б. Окуджави: Варто іноді почитувати Вольтера... Захід, звичайно, для нас не приклад. Втім, я не бачу кращого прикладу...».

II. Питання для самоконтролю:

1. Зробіть порівняльний аналіз теорії «природного суверенітету» Ж.-Ж. Руссо та теорії «державного суверенітету» Ж. Бодена.
2. Порівняйте класичний та некласичний типи розподілу влад. В чому суть їх різниці та які об'єктивні чинники їх формування?
3. Порівняйте, які критерії демократичної форми правління виводять у своїх працях Ш.-Л. Монтеск'є та Ж.-Ж. Руссо. Чи згодні ви з ними? Обґрунтуйте свою позицію.
4. Поясніть сутність дії принципу історизму в теоріях природного права.

III. Теми та рефератів:

1. Особливості ранніх буржуазних революцій та їх відображення в політико-правовій ідеології.
2. Народовладдя як політичний та правовий принцип. Його сучасний сенс і значення.
3. Ідеї західноєвропейських концепцій політики і влади ХУІІ–ХІХ ст. та практичне відтворення в Україні на сучасному етапі державотворення.
4. Співвідношення понять «національна культура» та «просвітницькі теорії». Зв'язок політичного і правового навчання з етикою.
5. Вольтер – перший правозахисник Європи.

Рекомендована література.

1. Історія політичної думки: навч. енциклопедичний словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 766 с.
2. Історія політичних і правових учень: хрестоматія / під заг. ред. Г. Г. Демиденко. Харків : Факт, 2009.
3. Класики політичної думки (від Платона до Макса Вебера). Київ : Тандем, 2002. 581 с.
4. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень : навч.-метод. Посібник. Київ : ТОВ «XXІ століття: Діалог культур», 2005. 256 с.
5. Монтеск'є Ш.-Л. Про дух законів. Вибрані твори. Київ, 1996. 212 с.
6. Руссо Ж.-Ж. Суспільний договір чи принципи політичного права. Трактати. Київ, 1998. 112 с.

Тема 17. Правові та політичні вчення в США в період боротьби за незалежність. Класики американської демократичної традиції: Б. Франклін, Т. Пейн, Т. Джефферсон.

План.

1. Загальна характеристика політико-правових вчень в США в період боротьби за незалежність.
2. Б. Франклін про роль північноамериканських штатів і Англії як суверенних і рівноправних частин імперії.
3. Схема концепції гомруля. Поміркованість, прагматизм, віра в соціальну еволюцію і прогрес.
4. Томас Пейн – радикальний представник демократичної течії американської політико-правової думки. Думки Т. Пейна щодо конституції. Природно-правова теорія Т. Пейна.
5. Політико-правові погляди Т. Джефферсона. Втілення ідей Т. Джефферсона в «Декларації незалежності» та «Біллі про права».
6. Політико-правова думка федералістів: О. Гамільтон, Д. Медісон, Дж. Джей, Д. Адамс, Д. Маршал.
7. Складання нової конституції. Захист і обґрунтування конституції О. Гамільтоном, Д. Медісоном, Дж. Джеймсом.
8. «Федераліст» – найвпливовіша пам'ятка в публіцистичній боротьбі за Конституцію. Його головні теми.
9. Захисні механізми забезпечення ефективного контролю над демократією.
10. Гамільтон про розподіл влади і його практичне здійснення.
11. Джон Адамс як автор першої фундаментальної праці з питань держави і політичної науки «В захист конституцій урядової влади в США».
12. Поняття змішаної форми правління, зокрема трьохелементний баланс.
13. Джон Маршал про роль США у формуванні державно-правових традицій США.

Завдання.

I. Складіть короткий конспект на одну з представлених тем:

1. Політико-правові погляди Т. Джефферсона. Його «Автобіографія» та «Замітки про штат Вірджинія».
2. Втілення ідей Т. Джефферсона в «Декларації незалежності».
3. «Білля про права». Його значення та наслідки для подальшого розвитку світової політико-правової думки.
4. Томас Пейн. Його основні праці та його політико-правові погляди.
5. Ідеї природного права в трактаті «Здоровий глузд» (Т. Пейн).
6. Джон Адамс. Його праця «Захист конституцій урядової влади в США» та її теоретичне і практичне значення.
7. Взаємовідносини між різними гілками влади, за Д. Медісоном.

II. Складіть політичний портрет одного із запропонованих політичних лідерів:

1. Джон Вашингтон.
2. Томас Джефферсон.
3. Джон Адамс.
4. Джеймс Медісон.
5. Томас Пейн.

III. Теми (стислих) есе:

1. Фундаментальна праця Джона Адамса з питань держави і політичної науки.
2. Зв'язок політико-правових ідей Джона Адамса з поглядами Аристотеля, Н. Макіавеллі, Ж.-Ж. Руссо, Д. Юма.
3. Розподіл влади у правовому просторі держави та його значення (за Д. Медісоном).
4. Американська конституція як взірець демократичних основ на практиці.

IV. Зробіть порівняльний аналіз: основних положень Конституції США та Конституції Пилипа Орлика за параметрами: демократія форм правління; інститути політичної влади; розмежування гілок політичної влади, політичні відносини; механізм, технології, засоби реалізації політичної влади; виборча система; права та свободи людини; державно-територіальний устрій.

Рекомендована література.

1. Андрусак Т. Г. Історія політичних та правових вчень: Навч. посібник. Львів, 2001.
2. Андрусак Т. Г. Політична та правова думка українського національно-визвольного руху 40-50 років. Республіканець. 1995. № 1–2.
3. Історія вчень про державу та право [Текст]: посібник для підготовки до іспитів / В. В. Орленко. 2-ге вид., стер. Київ : Вид-во Паливода А. В., 2008. 200 с.
4. Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник. Київ : Право, 2009. 312 с.
5. Історія вчень про державу і право [Текст]: підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / І. О. Биля-Сабадаш [та ін.]; ред. Г. Г. Демиденко, О. В. Петришин; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2009. 256 с.
6. Історія вчень про державу і право [Текст]: посібник для підготовки до іспитів / О. І. Осауленко, А. О. Осауленко, В. К. Гіжевський. Київ : Ліпкан О. С., 2010. 994 с.
7. Історія вчень про державу і право: у таблицях і дефініціях [Текст]: навч. посібник. / О. В. Зінченко, О. В. Петришин. Харків : Право, 2012. 208 с.
8. Історія вчень про державу і право [Текст] : підруч. для вищ. навч. закл. / О. О. Сердюк, В. В. Соловйов, В. К. Антошкіна. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 290 с.
9. Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. Київ: Академія, 2010. 454 с.
10. Історія вчень про державу і право [Текст] переробл. і допов. Київ : Алерта, 2012. 332 с.
11. Історія політичної думки: Підручник / За заг. редакцією Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ–2000, 2016. 1000 с.
12. Історія правових та політичних вчень: прогр. навч. курсу. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2010. 52 с.
13. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть: навч. посібник. Київ : Вікар, 2003.
14. Історія філософії України: Підручник / М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, І. В. Бичко та ін. Київ, 1994.
15. Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: Вибрані наукові праці. Чернівці, 2008.
16. Кузнецов В. І. Філософія права. Історія та сучасність. Київ, 2003.
17. Орач Є. М. Історія політичний і правових вчень. Київ : Атіка, 2005.

18. Основи політичної науки: Курс лекцій / за ред. Бориса Кухти. Ч. 1: З історії політичної думки: від стародавності до наших днів. Вид-во друге, випр. і доп. Львів, 1997.
19. Токвиль А. де. Демократія в Америці. Київ, 1994.

Тема 18. Внесок німецької школи в політичну та правову науку (І. Кант, Г. Гегель та ін.).

План.

1. Суспільні відносини в Німеччині в кінці XVIII – початку XIX ст. та їх відображення в політичній і правовій свідомості.
2. Учення І. Канта про право і державу. Моральна філософія І. Канта як сутність його політико-правового вчення.
3. «Категоричний імператив» та принцип загальної рівності. Природничо-правова теорія.
4. Правовий лібералізм І. Канта. Особливості його теорії розподілу влади і вчення про організацію державної влади.
5. Георг Вільгельм Фрідріх Гегель. Ідея права. Поняття «право» в трьох основних значеннях
6. Громадянське суспільство і держава. Структура і принципи громадянського суспільства.
7. Міжнародне право і міжнародні відносини.
8. Значення гегелівської політико-правової доктрини для формування новітніх поглядів на державу і право.
9. Значення класичної німецької політико-правової думки. Історична школа права: Густав Гуго, Ф. К. Савіньї. Критика природничо-правової теорії.

Завдання.

I. Питання для самоконтролю.

1. Сутність моральної філософії права, за І. Кантом.
2. Принципи загальної рівності (за І. Кантом).
3. Категоріальний імператив та його теоретичне і практичне значення.
4. Поняття «право» в трьох основних значеннях в теорії Гегеля.
5. Внесок німецької школи в розробку теорії міжнародного права і міжнародних відносин.
6. Основні положення гегелівської політико-правової доктрини та її значення для формування новітніх поглядів на державу і право.
7. Історична школа права та її основні представники.

II. Питання для самоконтролю.

1. З'ясуйте різницю між античними уявленнями Платона і Аристотеля та уявленнями Гегеля про субстанційну роль держави. Обґрунтуйте свою позицію.
2. Вкажіть на відмінності в поглядах Руссо і Гегеля на державу. Чия позиція вам імпонує і чому?
3. Дайте визначення права, за І. Кантом. Висловіть свою думку і визначення.
4. Як І. Кант трактував відмінності між правом і мораллю? Ваше власне трактування цих відмінностей.
5. Як тлумачив І. Кант походження держави? Чи згодні ви з ним?
6. У чому полягають відмінності між приватним і публічним правом, за І. Кантом?

7. Яку форму правління І. Кант вважав демократичною? Чи згодні ви з відомим філософом?
8. В чому сутність гегелівської державно-правової концепції? Ваше тлумачення цієї концепції.
9. Що являло собою, за Г. Гегелем, громадянське суспільство? Ваша думка з цього приводу.
10. Як відомо, Й. Фіхте заперечував ідею поділу влади в державі. Який механізм запобігання зловживанню владою він запропонував? І яка ваша точка зору на цю проблему з позицій сучасності?
11. На які стадії поділяв розвиток права Ф. Савіньї? Надайте власну оцінку.
12. Як трактував Г. Пухта процес формування права? Ваша позиція у цьому питанні.

Рекомендована література:

1. Безродний Є.Ф. Світова класична думка про державу і право: [навч. посібник]. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 397 с.
2. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 672 с.
3. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу. Харків : Консум, 2004. 432 с.
4. Історія вчень про державу і право: [посібник для підготовки до іспитів]. Київ : ФОП Ліпкан О. С., 2010. 196 с.
5. Історія вчень про державу і право: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; за ред. Г. Г. Демиденка, О. В. Петришина; Нац. юрид. академія ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2009. 251 с.
6. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.
7. Крестовська Н. М. Теорія держави і права [Текст]: підручник: практикум: тести; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія», Одеський держ. ун-т внутр. справ. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 583 с.
8. Крестовська Н. М., Цвіркун О. Ф. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник. Харків: ТОВ «Одісей», 2008. 464 с.
9. Марчук В.П. Історія політичних і правових вчень: навч. посібник. Київ : Вид. дім «Персонал», 2009. 478 с.
10. Мироненко О.М. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. Київ : Академія, 2010. – 454 с.
11. Мірошніченко М.І. Історія вчень про державу і право: [навч. посіб.]. Київ : Атіка, 2004. 223 с.
12. Осауленко О. І. Загальна теорія держави і права. Київ : Істина, 2007. 336 с.
13. Скаун О.Ф. Теорія права і держави [Текст]: підручник. Вид. 4-те, допов. і перероб. Київ : Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с.
15. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. Ю. А. Ведерніков. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 468 с.
16. Теорія держави і права в тестових завданнях [Текст]: навч. посіб. / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; [уклад.: Наливайко Л. Р. та ін.] ; за заг. ред. Наливайко Л. Р. Дніпропетровськ – Київ, 2014. 357 с.
17. Теорія держави та права: [підручник]. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.
- Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень: [підруч.]. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 464 с.

Змістовий модуль 1.
Європейська політико-правова думка XIX ст.

Тема 19. Головні напрями європейської політико-правової ідеології.

План.

1. Загальна характеристика європейської політико-правової думки XIX ст.
2. Її основні напрями – лібералізм, консерватизм, позитивизм, соціалізм, марксизм,

Завдання.

I. Питання для самоконтролю:

1. Причини виникнення різноманітних течій в європейській політико-правовій думці XIX ст.
2. Які пережитки феодалізму залишалися в теоретичних і практичних аспектах?
3. Чому, незважаючи на значні успіхи в розвитку політико-правового напрямку, виникають і «незрілі» течії?
4. Що було загальною методологічною основою старих і нових напрямків політико-правової думки?
5. Умови виникнення філософського позитивізму.
6. Чому методологією буржуазних концепцій держави і права в XIX столітті залишався філософський позитивізм?
7. У якому сенсі позитивізм протистояв марксизму?
8. Визначте сутність соціал-дарвінізму. Хто вважається його родоначальником і чому?
9. Кому належить вислів: «перш індивіди служили для мети суспільства, а тепер суспільство має служити для цілей індивідів»? Як ви розумієте це положення?

II. Теми для написання есе та рефератів.

1. Різноманіття політико-правових доктрин, їх плюралізм у XIX столітті в Європі.
2. Різноманіття методологічних підходів до аналізу держави і права.
3. Концепції юридичного позитивізму: їх сутність та юридична техніка.
4. Етатистський позитивізм як напрям інтерпретації права як волі держави.
5. Теорії «відродженого» природного права.

Рекомендована література.

1. Безродний Є. Ф. Світова класична думка про державу і право: [навч. посібник]. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 397 с.
2. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 672 с.
3. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу. Харків: Консум, 2004. 432 с.
4. Історія вчень про державу і право: [посібник для підготовки до іспитів]. Київ : ФОП Ліпкан О.С., 2010. 196 с.
5. Історія вчень про державу і право: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; за ред. Г. Г. Демиденка, О. В. Петришина; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2009. 251 с.
6. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.

7. Крестовська Н. М. Теорія держави і права [Текст]: підручник: практикум: тести; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія», Одес. держ. ун-т внутр. справ. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 583 с.
8. Крестовська Н. М., Цвіркун О. Ф. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник. Харків : ТОВ «Одісей», 2008. 464 с.
9. Марчук В.П. Історія політичних і правових вчень: навч. посібник. Київ : Вид. дім «Персонал», 2009. 478 с.
10. Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. Київ : Академія, 2010. 454 с.
11. Мірошніченко М. І. Історія вчень про державу і право: [навч. посіб.]. Київ : Атіка, 2004. 223 с.
12. Осауленко О. І. Загальна теорія держави і права. Київ : Істина, 2007. 336 с.
13. Скакун О.Ф. Теорія права і держави [Текст]: підручник. Вид. 4-те, допов. і перероб. Київ : Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с.
14. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 468 с.
15. Теорія держави та права: [підручник]. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.
16. Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень: [підруч.]. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 464 с.

Тема 20. Ліберальна політико-правова думка Англії XIX ст.

План.

1. Політичні та правові ідеї І. Бентама. Критика теорії природного права і договірного походження держави.
2. І. Бентам про форми держави і представницьку демократію. Теорія утилітаризму І. Бентама. Принцип загальної користі.
3. Політико правові погляди Дж. Мілля. Дж. Мілля про свободу.
4. Захист Джоном Стюартом Міллем лібералізму та індивідуалізму. Ліберальне розуміння функцій держави.

Завдання.

- I. Складіть стислий конспект за одним із пунктів:
 1. Основні ідеї лібералізму та їх оновлення в англійській політико-правовій думці Англії XIX ст.
 2. Обґрунтування положень ліберальної демократії Ієремієм Бентамом.
 3. Філософія утилітаризму І. Бентама.
 4. Структура законодавства, за І. Бентамом.
 5. Загальні та відмінні риси лібералізму та індивідуалізму, за Джоном Стюартом Міллем.
 6. Основні функції держави в контексті ліберального розуміння (за Дж. Ст. Міллем).
- II. Питання для самоконтролю.
 1. Як ви розумієте позицію І. Бентама, який доктринам природного права протиставив ідею проведення законодавчих реформ на основі принципу максимізації суспільної користі? Чи згодні ви з нею? Обґрунтуйте свою відповідь.

2. Яку форму правління при взаємодії трьох гілок влади Бентам вважав найбільш корисною?
3. На яких принципах була побудована правова концепція І. Бентама?
4. З яких позицій і чому І. Бентам піддав ґрунтовній критиці вчення про природне право і суспільний договір від консервативних до революційних авіантів цієї доктрини? Чи поділяєте ви його аргументи? Чому?
5. Джон Стюарт Мілль писав: «недостатньо мати охорону тільки від урядової тиранії, але необхідно мати охорону і від тиранії пануючої в суспільстві думки чи почуття, від властивого суспільству тяжіння, хоч і не кримінальними заходами, насильно нав'язувати свої ідеї і свої права тим індивідам, які з ним розходяться у своїх поняттях... Є межа, далі якої суспільна думка не може законно втручатись в індивідуальну незалежність; слід встановити цю межу, слід охороняти її від порушень – це так само необхідно, як необхідна охорона від політичного деспотизму... Все, що знищує індивідуальність, є деспотизм». (Джон Стюарт Міль. «Про свободу»). Прокоментуйте позицію Мілля. Чи поділяєте ви її і чому?

Рекомендована література.

1. Історія вчень про державу і право: [посібник для підготовки до іспитів]. Київ : ФОП Ліпкан О. С., 2010. 196 с.
2. Історія вчень про державу і право: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; за ред. Г. Г. Демиденка, О. В. Петришина; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2009. 251 с.
3. Кирилюк Ф. Мілль Джон Стюарт. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 454. ISBN 978-966-611-818-2
4. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.
5. Крестовська Н. М. Теорія держави і права [Текст]: підручник: практикум: тести; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія», Одес. держ. ун-т внутр. справ. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 583 с.
6. Крестовська Н. М., Цвіркун О. Ф. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник. Харків : ТОВ «Одісей», 2008. 464 с.
7. Марчук В. П. Історія політичних і правових вчень: навч. посібник. Київ : Вид. дім «Персонал», 2009. 478 с.
8. Мілль Джон Стюарт. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 384. ББК 87я2. — ISBN 966-531-128-X.
9. Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. Київ : Академія, 2010. 454 с.
10. Мірошніченко М. І. Історія вчень про державу і право: [навч. посіб.]. Київ : Атіка, 2004. 223 с.

Тема 21. Французький лібералізм ХІХ ст.

План.

1. Політико-правові погляди Б. Константа. Держава і свобода особи. Обґрунтування особистої свободи.

2. Розподіл і рівновага в системі влад. Форми правління. Місце королівської влади у системі влад.
3. Політико-правові погляди А. де Токвіля. Значення і важливість демократії. Принцип народовладдя.

Завдання.

- I. Складіть стислий конспект за одним із пропонованих питань.
 1. Розрізнення особистої і політичної свободи, за Б. Констаном.
 2. Умови незалежності приватного життя від політичної влади, за Б. Констаном.
 3. Класичним лібералізм Бенжамена Констана та його дистанціювання від класичного демократизму.
 4. Алексіс де Токвіль і його праця «Демократія в Америці».
 5. Основні положення теорії демократії А. Токвіля.
 6. «Система стримувань та противаг» як організація державної влади, за А. Токвілем.
- II. Питання для самоконтролю.
 1. Кому належить вислів: «Незважаючи на всі недоліки, правління демократії все-таки більш, ніж будь-яке інше здатне сприяти процвітанню... суспільства»?
 2. Як ви розумієте твердження А. Токвіля, що «у традиції громадського самоврядування Америки містяться корені народного суверенітету й утвердження на практиці принципів свободи».
 3. Сутність класичного лібералізму, за Бенжаменом Констаном.
 4. Що розумів А. де Токвіль під «демократизмом американських звичаїв (моралі)?
 5. Чому А. де Токвіль вважав, що індивідуалізм, який породжується рівністю, веде до поступової відмови громадян від участі у суспільному житті? Як ви це розумієте?
 6. Як ви розумієте термін Токвіля «тиранія більшості»? Чи є аналогічні поняття в історії політико-правовій думці?
- III. Складіть таблицю, порівнюючи основні положення англійського і французького лібералізму першої половини XIX ст.

Рекомендована література.

1. Андрусяк Т. Г. Історія політичних та правових вчень: Навч. посібник. Львів, 2001.
2. Історія вчень про державу та право [Текст]: посібник для підготовки до іспитів / В. В. Орленко. 2-ге вид., стер. Київ : Вид-во Паливода А. В., 2008. 200 с.
3. Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник. Київ : Право, 2009. 312 с.
4. Історія вчень про державу і право [Текст]: підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / І. О. Биля-Сабадаш [та ін.]; ред. Г. Г. Демиденко, О. В. Петришин; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2009. 256 с.
5. Історія вчень про державу і право [Текст]: посібник для підготовки до іспитів / О. І. Осауленко, А. О. Осауленко, В. К. Гіжевський. Київ : Ліпкан О. С., 2010. 994 с.

6. Історія вчень про державу і право: у таблицях і дефініціях [Текст]: навч. посібник. / О. В. Зінченко, О. В. Петришин. Харків : Право, 2012. 208 с.
7. Історія вчень про державу і право [Текст] : підруч. для вищ. навч. закл. / О. О. Сердюк, В. В. Соловйов, В. К. Антошкіна. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 290 с.
8. Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. Київ: Академія, 2010. 454 с.
9. Історія вчень про державу і право [Текст] переробл. і допов. Київ : Алерта, 2012. 332 с.
10. Історія політичної думки: Підручник / За заг. редакцією Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ–2000, 2016. 1000 с.
11. Історія правових та політичних вчень: прогр. навч. курсу. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2010. 52 с.
12. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть: навч. посібник. Київ : Вікар, 2003.
13. Історія філософії України: Підручник / М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, І. В. Бичко та ін. Київ, 1994.
14. Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: Вибрані наукові праці. Чернівці, 2008.
15. Кузнецов В. І. Філософія права. Історія та сучасність. Київ, 2003.
16. Орач Є. М. Історія політичний і правових вчень. Київ : Атіка, 2005.
17. Основи політичної науки: Курс лекцій / за ред. Бориса Кухти. Ч. 1: З історії політичної думки: від стародавності до наших днів. Вид-во друге, випр. і доп. Львів, 1997.
18. Токвиль А. де. Демократія в Америці. Київ, 1994.

Тема 22. Німецький лібералізм XIX ст.

План.

1. Політико-правові погляди В. фон Гумбольдта. Диференціація суспільства («громадянського суспільства») і держави.
2. Концепція «мінімальної держави».
3. Політико-правове вчення Л. Штейна. Ліберальна програма Л. Штейна. Співвідношення держави і суспільства. Цілеспрямована еволюція держави як запобіжний засіб революційного розкладу суспільства.
4. «Надкласова» конституційна монархія в системі розподілу влад.

Завдання.

I. Запитання для самоконтролю

1. Гумбольдт підтримує лінію соціальної науки кінця XVIII ст. на диференціацію суспільства (громадянського суспільства) і держави. Що є гранями цієї диференціації?
2. Суспільство і держава не є рівноцінними, за Гумбольдтом. Суспільство принципово значуще порівняно з державою, а людина є щось більше, ніж громадянин – член політичного («державного») союзу. Чи згодні ви з цим твердженням Гумбольдта? Обґрунтуйте свою позицію.

3. Які види права повинні бути основою для позитивного права, за Гумбольдтом. І чому?
4. Чим Гумбольдтом, за необхідно керуватися при розробці й прийнятті державних законів.
5. Що визначав В. Гумбольдт метою держави? Як ви це розумієте?
6. Які основні положення концепції «мінімальної держави» В. Гумбольдта? Чи згодні ви з ними? Чому?
7. Що таке позитивне благо громадян, за В. Гумбольдтом?
8. «Держава – це втілення верховної влади, де існують різні суперечності і конфлікти». Кому належить це визначення держави? Чи згодні ви з ним? Чому?
9. Як ви розумієте висновок В. Гумбольдта, що державний устрій завжди пов'язаний з обмеженням свободи та на нього не можна дивитися інакше, як на «зло, нехай і необхідне»? Обґрунтуйте свою позицію.
10. Чому В. Гумбольдт негативно ставився до законів? Як ви можете прокоментувати його твердження, що «у межах права живуть не вільні люди, а юрба відгодованих рабів». Чи згодні ви з ним? Чому?
11. На яких підставах Лоренц фон Штейн пророкував неминучість соціальних революцій? Яка ваша позиція у цьому питанні?
12. Як ви розумієте твердження Лоренца фон Штейна, що держава повинна мати надкласовий характер? Чи згодні ви з ним?
13. Як ви розумієте ліберальну парадигму: «Там, де немає законів, там немає і свободи». Кому належить цей вислів?
14. Сутність ліберальної парадигми. Чому, на вашу думку, історично першою світською парадигмою, яка прийшла на зміну теологічній, на основі розуму, а не релігійних приписів і традицій, був саме лібералізм?
15. Коли і ким термін «лібералізм» був введений у науковий контекст? Що є основою індивідуальної свободи, за теорією лібералізму?

II. Теми для рефератів або есе.

1. Основні риси раннього німецького лібералізму.
2. Основні ідеї творів Лоренца фон Штейна «Поняття суспільства», «Вчення про управління», «Сьогодення і майбутнє науки про державу і право Німеччини».
3. Основні ідеї роботи В. Гумбольдта «Досвід установаження меж діяльності держави».
4. Теорія реформ держави і права Вільгельма Гумбольдта і Лоренца Штейна: порівняльний аналіз.

III. Складіть таблицю «Порівняльний аналіз основних ідей лібералізму у Німеччині, Франції та Англії».

IV. Розкрийте сутність таких понять:

Лібералізм, плюралізм, класичний лібералізм, ліберальна демократія, правова держава, ліберальна держава, ліберальна демократія, свобода політична, свобода особиста (громадянська), соціальний лібералізм, утилітаризм.

Рекомендована література

1. Безродний Є. Ф., Ковальчук Г. К., Масний О. С. Світова класична думка про державу і право: Навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 1999.
2. Демиденко Г. Г. Історія вчень про державу і право. Харків : Консум, 2010.
3. Демиденко Г. О., Петришина О. В. Історія вчень про державу і право. Навч. посібник для дистанційного навчання. Київ : Ун-т «Україна», 2004. 210 с.
4. Історія вчень про державу і право: Хрестоматія для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів / Уклад., заг. ред. Г. Г. Демиденка. 3-тє вид. і змін. Харків: Право, 2005.
5. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право : навч. посібник. Одеса: Юридична література, 2009.
6. Михайлюк В. І. Історія політичної і правової думки в Україні (опорні конспекти). Тернопіль, 2008.
7. Олексик Х. М. Історія вчень про державу і право: конспект лекцій. Ужгород : ЗакДУ, 2010.
8. Трофанчук Г. І. Історія вчень про державу і право: навч. посібник для дистанційного навчання. Київ : Ун-т «Україна», 2004.
9. Хома Н. М. Історія політичних і правових вчень. Львів, 2002.
10. Хрестоматія з історії політичних вчень: Посібник / Упоряд. та автор коментарів Уривалкін О. М. Київ : Дакор, КНТ, 2008.

Тема 23. Консервативне політико-правове вчення.

План.

1. Загальна характеристика. Причини і передумови виникнення ідей консерватизму в XIX ст.
2. Традиціоналізм Е. Берка і оскарження теорії суспільного договору. Заперечення Е. Берком теорії прав людини (протест проти апіорного і абстрактного їх визначення).
3. Просвітництва традиціоналізму і історизму.
4. Політико-правове вчення Жозефа де Местра.
5. Консервативна доктрина Луї де Бональда.
6. Політико-правові погляди Карла Людвіга Галлера.

Завдання.

- I. Запитання для самоконтролю.
1. Коли і чому консерватизм сформувався як виразний політичний напрям?
2. Консерватизм як спосіб мислення, за Едмундом Берком.
3. Співставлення Е. Берком понять «традиція» і «раціональний розум». На яких підставах дослідник негативно ставився до «раціонального розуму»? Чи згодні ви з ним?
4. Що таке залізний закон «мимовільних наслідків», за Е. Берком?
5. Жозеф де Местр про стосунки церковної та світської влад.
6. Які ідеї Просвітництва вплинули на розвиток консерватизму?
7. Чи згодні ви з позицію деяких американських вчених, що лібералізм і консерватизм – тотожні поняття? Чому?.

II. Теми для рефератів або есе.

1. Основні положення політико-правового вчення Жозефа де Местра.
2. Консервативна доктрина Луї де Бональда.
3. Політико-правові погляди Карла Людвіга Галлера.
4. Релігійний консерватизм та його основні положення.
5. Ліберальний консерватизм.
6. Соціальний консерватизм.
7. Культурний консерватизм.
8. Ліберальний консерватизм і консервативний лібералізм; співвідношення течій.

III. Складіть політичний портрет видатних консерваторів світу (за власним вибором).

Рекомендована література.

1. Горбатенко В. П., Бушанський В.В. **Консерватизм**. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К-М. С. 267. ISBN 966-7492-03-6.
2. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015
3. Остапеч Ю. Консерватизм. Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 352 ISBN 978-966-611-818-2.
4. Різник С.В. Консерватизм. Енциклопедія сучасної України : у 30 т / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. Київ, 2003. 2019. ISBN 944-02-3354-X.
5. Conservatism. (The Oxford Companion to Politics of the World. Oxford, 2001.) Пер. з англ. О. В. Юркової.. [Консерватизм: політична доктрина і реальна політика]. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2009. Т. 5: Кон-Кю. С. 38. (560 с.: іл.). ISBN 978-966-00-0855-4.

Тема 24. Позитивізм як напрям політичних та правових вчень Європи XIX ст.

План.

1. Загальна характеристика позитивізму. Політико-правові ідеї в позитивізмі.
2. Огюст Конт. Необхідність держави, світської і духовної влади, за О. Контом.
3. Нове суспільство – наукове і промислове (індустріальне).
4. Політична влада в соціократії О. Конта. Заперечення права і права особи. Погляди філософа на міжнародні відносини і міжнародне право.
5. Зародження правового (юридичного) позитивізму.
6. Правові погляди К. Бергба.
7. Англійська школа аналітичної (формальної) юриспруденції.
8. Дж. Остін про трактування встановленого державою права.
9. Подальший розвиток правового (юридичного) позитивізму: Правова концепція Рудольфа фон Ієрінга.

Зпадання.

I. Питання для самоконтролю:

1. Умови виникнення філософського позитивізму.
2. Чому методологією буржуазних концепцій держави і права залишу XIX столітті залишався філософський позитивізм?
3. Свівідношення понять «держави» – «світська влада» – «духовна влада», за О. Контом.
4. Сутність правових поглядів К. Бергба.
5. У якому сенсі позитивізм протистояв марксизму?
6. Основні риси філософського позитивізму.
7. Загальні риси і відмінності прагматизма і позитивізма.
8. Основні напрямки позитивізму та їх стисла характеристика.
9. Дайте мотивацію положення Є. Еріха про те, що «право вкорінене не в законах, а в суспільстві».
10. Визначте сутність соціал-дарвінізму. Хто вважається його родоначальником і чому?
11. Кому належить вислів: «перш індивіди служили для мети суспільства, а тепер суспільство має служити для цілей індивідів»? Як ви розумієте це положення?
12. Як ви розумієте визначення еволюції Г. Спенсером: «Еволюція є переходом від невизначеної, нескладної однорідності до певної, зв'язної різнорідності, що супроводжує розсіювання руху і інтеграцію матерії»?

II. Теми для написання есе та рефератів.

1. Різноманіття політико-правових доктрин, їх плюралізм у XIX столітті в Європі.
2. Різноманіття методологічних підходів до аналізу держави і права.
3. Концепції юридичного позитивізму: їх сутність та юридична техніка.
4. Етатистський позитивізм як напрям інтерпретації права як волі держави.
5. Соціологічний позитивізм: його сутність та основний предмет дослідження.
6. Антропологічний позитивізм про суб'єктів правотворчості.
7. Різновиди концепції природного права як альтернативи юридичному позитивізму.
8. Теорії «відродженого» природного права.
9. Теорія юридичного позитивізму (Дж. Остін).
10. Теорія нормативізму (Г. Кельзен).
11. Г. Спенсер – теоретик соціологічного позитивізму.

III. Складіть стислий конспект одного з наступних питань:

1. Трактатування значення законів позитивістами.
2. Етатистський позитивізм та його сучасне розуміння.
3. Умови виникнення соціологічного позитивізму.
4. Антропологічний позитивізм: історія і сучасність.
5. Погляди на державу і право Р. Ієрінга.
6. Порівняльна характеристика поглядів Р. Ієрінга, Т. Гоббса і І. Бентама щодо сутності держави і права.
7. Концепція прагматизму Р. Панда.
8. Аспекти сучасного права, за Р. Паундом.
9. Сучасні варіанти природного права.
10. Джон Остін та його «Лекції про юриспруденцію, або філософію позитивного права».
11. Зв'язок патерналістської природи права і тоталітарного режиму правління.

IV. Проаналізуйте позитивістський напрямок:

- юридичний позитивізм (Дж. Остін, К. Бергбом);
- соціологічний позитивізм (Г. Спенсер, Р. Ієрінг, Л. Гумплович);
- нормативистська теорія Г. Кельзена.

Рекомендована література.

1. Безродний Є. Ф. Світова класична думка про державу і право: [навч. посібник]. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 397 с.
2. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 672 с.
3. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу. Харків: Консум, 2004. 432 с. Історія вчень про державу і право: [посібник для підготовки до іспитів]. Київ : ФОП Ліпкан О.С., 2010. 196 с.
4. Історія вчень про державу і право: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; за ред. Г. Г. Демиденка, О. В. Петришина; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2009. 251 с.
5. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.
6. Крестовська Н. М. Теорія держави і права [Текст]: підручник: практикум: тести; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія», Одес. держ. ун-т внутр. справ. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 583 с.
7. Крестовська Н. М., Цвіркун О. Ф. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник. Харків : ТОВ «Одісей», 2008. 464 с.
8. Марчук В.П. Історія політичних і правових вчень: навч. посібник. Київ : Вид. дім «Персонал», 2009. 478 с.
9. Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. Київ : Академія, 2010. 454 с.
10. Мірошніченко М. І. Історія вчень про державу і право: [навч. посіб.]. Київ : Атіка, 2004. 223 с.
11. Осауленко О. І. Загальна теорія держави і права. Київ : Істина, 2007. 336 с.
12. Скакун О.Ф. Теорія права і держави [Текст]: підручник. Вид. 4-те, допов. і перероб. Київ : Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с.
13. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 468 с.
14. Теорія держави і права в тестових завданнях [Текст]: навч. посіб. / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; [уклад.: Наливайко Л. Р. та ін.]; за заг. ред. Наливайко Л. Р. Дніпропетровськ – Київ, 2014. 357 с.
15. Теорія держави та права: [підручник]. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.
16. Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень: [підруч.]. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 464 с.

Теми 25. Політичні та соціально-правові витоки соціалістичної ідеологічної течії.

План.

1. Загальна характеристика ідеологічного підґрунтя соціалістичної течії.
2. Політичні та правові погляди Клод-Анрі де Сен-Симона. Його концепція історичного прогресу.
3. Основа історичного прогресу, за Сен-Симоном.
4. Співвідношення закону і влади, власності і влади.
5. Політична організація майбутнього суспільства.

6. Політичні та правові погляди Франсуа-Марі-Шарль Фур'є. Його періодизація історії людства. Критика буржуазної громадської системи. Неминучість встановлення соціалізму (нового соціального порядку).
7. Політичні та правові погляди Франсуа-Марі-Шарль Фур'є. Його періодизація історії людства. Вчення про природу людини і пристрасті. Критика буржуазної громадської системи. Неминучість встановлення соціалізму (нового соціального порядку). Концепція перетворення устрою «цивілізації». «Фаланги» Ф. Фур'є.
8. Політичні та правові погляди Роберта Оуена. Основний закон природи людини. Його ідеї щодо приватної власності та економічної нерівності. Сутність ідеї «гуманного фабричного законодавства». Комуна – «селище спільності». Основні принципи життя комуністичних общин.

Завдання.

I. Питання для самоконтролю.

1. Що є рушійними силами суспільно-політичного розвитку, за К. А. Сен-Симоном? Чи згодні ви з думкою мислителя? Аргументуйте своє твердження.
2. Яку функцію виконували утопічні теорії в післяреволюційний період розвитку буржуазних відносин?
3. Сутність системи індустріалізму, запропонованої Сен-Симоном.
5. Які нові принципи кооперування суспільних дій виводить Р. Оуен? Як загалом ви розумієте поняття «кооперація діяльності»? Покажіть це на прикладі змісту, форм та засобів політичної діяльності.
6. Як би розумієте слова: «Утопія навчила людину жити майбутнім, вірити в нього»? А які політичні теорії заставили вірити ту ж саму людину в минуле чи в теперішній для неї стан буття?
7. Яка найхарактерніша риса вчення соціалістів-утопістів кінця ХУІІ – першої половини ХІХ ст.?
8. На які стадії поділяв розвиток людського суспільства А. Сен-Сімон?
9. Що, на думку Ш. Фурє, є рушійною силою соціального прогресу?
10. Що було суспільним ідеалом у вченні Р. Оуена?
11. Що таке комуністичне суспільство, за Ш. Фур'є? Систематизуйте критерії його визначення. Зробіть порівняльний аналіз їх з критеріями визначення буржуазного суспільства.

II. Теми для написання есе:

1. Утопічний соціалізм ХІХ ст.: його витоки та значення.
2. Передумови виникнення соціалістичних концепцій політики та влади:
3. Політичні витоки соціалістичної ідеологічної течії.
4. Соціально-правові витоки соціалістичної ідеологічної течії.
5. Політичні та правові погляди Франсуа-Марі-Шарль Фур'є. Його періодизація історії людства.
6. Критика буржуазної громадської системи. Неминучість встановлення соціалізму (нового соціального порядку).
7. Концепція перетворення устрою «цивілізації». «Фаланги» Ф. Фур'є.
8. Основний закон природи людини (за Робертом Оуеном).
9. Сутність ідеї «гуманного фабричного законодавства».
10. Комуна – «селище спільності».
11. Основні принципи життя комуністичних общин.
- 12.

III. Дайте визначення поняттям:

Соціалізм, утопічний соціалізм, соціалістична ідеологічна течія, буржуазні відносини, суспільні дії, історичний прогрес / регрес, політична організація майбутнього суспільства

Рекомендована література.

1. Демиденко Г. Г. Історія вчень про державу і право. Харків : Консум, 2010.
2. Історія вчень про державу і право: Хрестоматія для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів / Уклад., заг. ред. Г. Г. Демиденка. 3-тє вид. і змін. Харків : Право, 2005.
3. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право. Навч. посібник. Одеса : Юридична література, 2009.
4. Михайлюк В. І. Історія політичної і правової думки в Україні (опорні конспекти). Тернопіль, 2008.
5. Олексик Х. М. Історія вчень про державу і право: конспект лекцій. Ужгород : ЗакДУ, 2010.
6. Орленко В. В. Історія вчень про державу і право: Посібник для підготовки до іспитів. Київ : Вид-во Паливода А.В., 2007.
7. Рікер П. Ідеологія та утопія: Пер. з англ. Київ : Дух і літера, 2006. 360 с.
8. Хрестоматія з історії політичних вчень: Посібник / Упоряд. та автор коментарів Уривалкін О. М. Київ : Дакор, КНТ, 2008.
9. Шумпетер Й. Капіталізм. Соціалізм. Демократія. Київ, 2000.

Тема 26. Соціально-політичні та правові ідеї марксизму.

План.

1. Загальна характеристика ідей марксизму.
2. Специфіка марксистського розуміння держави і права. Держава і право в марксистському вченні як надбудовні явища.
3. Класовий характер держави і права.
4. Ідея диктатури пролетаріату в «Німецькій ідеології».
5. Ідея трансформації демократичної революції в соціалістичну та її неминучість.
6. Наслідки реалізації марксистського вчення на практиці.

Завдання.

- I. Запитання для самоконтролю.
 1. Що таке «робітничий комунізм» В. Вейтлінга? Чим він відрізняється від марксистського трактування сутності комунізму?
 2. Що склало підвалини марксизму: платонізм? християнство? утопізм? ранньобуржуазний лібералізм? кантіанство? англійська економічна теорія? гегельянство? Чи може щось інше? Обґрунтуйте свою позицію.
 3. В чому полягає сутність внутрішніх суперечностей політичної теорії марксизму? Доведіть на конкретних прикладах основних положень робіт К. Маркса та Ф. Енгельса.
 4. Що стало світоглядною основою марксистського політико-правового вчення?

5. Чи погоджуєтесь ви з положенням, що ідеї ідеального суспільного устрою в теоріях утопічного соціалізму і комунізму були дійсно утопічними? Доведіть свою точку зору.
6. Що таке «кооперативне суспільство», за Е. Бернштейном? Як ви його співставите з тим, яке декларувалося теорією Р. Оуена?
7. Сутність «моральної свідомості» та «революційність політичних інтересів», за Е. Бернштейном. Порівняйте ці поняття.

II. Дайте визначення поняттям:

марксизм, австромарксизм, соціалізм, комунізм, соціально-стратифіковане суспільство, формація, цивілізація.

III. Дискусійні питання:

1. «Міф, утопія та реальність» у марксизмі. Як ви розумієте цей логічний ряд? Докажіть свої аргументи позиціями першоджерел.
2. Філософ М. Бердяєв писав: «Комунізм, згідно зі своєю ідеєю, хотів би утвердити не лише справедливість, але й братерство у людських відносинах. Але наївно і слушно думати, що братерство між людьми може бути здійснено шляхом зовнішньої, примусової соціальної муштри, шляхом звички. Для цього необхідна дія глибинних духовних сил». Чи згодні ви з такою думкою? Аргументуйте свою відповідь.
3. Що склало підвалини марксизму: платонізм? християнство? утопізм? ранньобуржуазний лібералізм? кантіанство? англійська економічна теорія? гегельянство? чи може щось інше? Докажіть свою думку.
4. Чим відрізняється концепція рівності та справедливості, яку декларує теорія марксизму та яку проголошують Т. Гоббс та Дж. Локк?
5. В чому сутність теорії розподілу влади у марксизмі? Дайте її порівняльний аналіз з попередніми теоретичними напрацюваннями в лібералізмі та консерватизмі.
6. Соціальна структура та політика: визначте зв'язок між ними. Основу чого складають ці поняття в марксизмі?
7. Що таке політична партія, за теорією марксизму? Які її функції у політичній системі?
8. Яким чином у марксизмі пов'язані філософія та теорія політики? Це традиція чи новація? Яким насправді, на вашу думку, є цей зв'язок?
9. Що, на думку К. Маркса і Ф. Енгельса, було причиною виникнення держави?
10. Чим зумовлювалося критичне ставлення Е. Бернштейна до революції і диктатури пролетаріату?
11. Що було соціальним ідеалом В. Леніна?
12. У чому полягає головний внесок В. Леніна у вчення марксизму?
13. Як ви ставитесь до твердження В. Леніна, що диктатура пролетаріату – це найвища форма демократії? Обґрунтуйте вашу точку зору.
14. Чому радянська юридична наука відмовилася від поділу права на приватне та публічне?
15. Прокоментуйте вислов М. Лаціса – відомого діяча Жовтневої революції, члена ВЧК: «Мы истребляем буржуазию как класс. Не ищите на следствии материала и доказательств того, что обвиняемый действовал делом или словом против советской власти. Первый вопрос, который вы должны ему предложить, какого он происхождения, воспитания, образования или профессии. Эти вопросы и должны определить судьбу обвиняемого. В этом смысл и сущность красного террора». Дайте тлумачення принципу «соціалістичної законності». Чим відрізняється вказаний принцип за змістом і значенням від принципу верховенства права?

Розташуйте, аргументуючи свої думки, ці поняття в систему логіки цінностей у марксизмі: «релігія», «ідеологія», «людина», «економіка», «право», «мистецтво», «клас», «держава», «партія», «громадянське суспільство», «революція», «гуманізм», «нація». Як би ви продовжили цей ряд?

IV. Робота з першоджерелами:

1. Яку систему розподілу влад пропонують теорії марксизму? Аргументуйте свою відповідь положеннями з творів авторів, що сповідували такі ідеї.
2. В чому сутність внутрішніх суперечностей політичної теорії марксизму? Доведіть на конкретних прикладах основних положень робіт К. Маркса та Ф. Енгельса.
3. Як ви розумієте слова Ф. Енгельса: «Припиняюча жадоба була рушійною силою цивілізації від її першого і до сьогоднішнього дня; ще раз багатство і три рази багатство, багатство не суспільства, а цього окремого індивіда було її єдиною визначальною метою». Чи згодні ви з такою аргументацією?
4. Які проблеми політичної теорії досліджує К. Маркс в роботі «Капітал»? Чи мають ці проблеми практичне значення у сучасний час?
5. Поясніть, як ви розумієте слова К. Маркса та Ф. Енгельса («Німецька ідеологія»): «Таким чином, розуміння історії визначається тим, що виходячи безпосередньо саме з матеріального виробництва реального життя, розгляду піддається дійсний процес виробництва та розуміється поєднання з даним способом виробництва породженої ним форми спілкування – тобто громадянського суспільства на його різних стадіях – як основи всієї історії, потім необхідно показати діяльність громадянського суспільства в сфері державного життя, а також пояснити, виходячи з цього, всі різні теоретичні нагромадження форм свідомості, релігію, філософію, мораль і т. п., та відслідкувати процес їх виникнення на цій основі, дякуючи чому, звичайно, можна зобразити увесь процес в цілому (а тому також і взаємодію між його різними сторонами). Це розуміння історії, на відміну від ідеалістичного... пояснює не практику з ідей, а утворення ідейного сенсу з самої матеріальної практики і, виходячи з цього, дає можливість сформулювати висновок... – що не критика, а революція є рушійною силою історії...». Чи згодні ви з такою позицією? Чому?

Рекомендована література.

1. Демиденко Г. Г. Історія вчень про державу і право. Харків : Консум, 2010.
2. Історія вчень про державу і право: Хрестоматія для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів / Уклад., заг. ред. Г. Г. Демиденка. 3-тє вид. і змін. Харків : Право, 2005.
3. Олексик Х. М. Історія вчень про державу і право: конспект лекцій. Ужгород : ЗакДУ, 2010.
4. Орленко В. В. Історія вчень про державу і право: Посібник для підготовки до іспитів. Київ : Вид-во Паливода А.В., 2007.
5. Рікер П. Ідеологія та утопія: Пер. з англ. Київ : Дух і літера, 2006. 360 с.
6. Хрестоматія з історії політичних вчень: Посібник / Упоряд. та автор коментарів Уривалкін О. М. Київ : Дакор, КНТ, 2008.
7. Шумпетер Й. Капіталізм. Соціалізм. Демократія. Київ, 2000.

Тема 27. Анархічна політична та правова думка.

План.

9. Хто з названих діячів не був анархістом?

- а) П. Прудон;
- б) Ф. Лассаль;

- в) М. Штірнер;
- г) М. Бакунін.

II. Теми для написання есе.

1. Російський анархізм в Європі та його відмінності від анархізму класичного типу.
2. Анархізм: сутність, прояви, різновиди.
3. Сучасний анархізм: теоретичне обґоунтування і практичне втіленн.
4. Ідея П Прудон про «третю форму суспільства».
5. Концепція «мютюелізму» П. Прудона.
6. Розуміння принципу свободи у концепції П. Прудона.
7. Ідея федерації у творчості П. Прудона. Його ідея «банку обміну».
8. Концепція М. Бакуніна колективістського анархізму, або анархо-колективізму.
9. Ідея свободи у творчості М. Бакуніна. Від державного федералізму до федералізму бездержавного.
10. Принципи анархічного комунізму.

III. Питання для самоконтролю.

1. Співставте основні теоретичні положення марксизму та анархізму. В чому їх подібність, у чому різниця? Як би ви їх класифікували – як теорії лібералізму чи консерватизму?
2. Які моделі політичної системи відстоюють теорії лібералізму, консерватизму, марксизму, анархізму? Порівняйте їх.

Рекомендована література

1. Демиденко Г. Г. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій. Харків, 2001.
2. Жоль К. К. Філософія і соціологія права: Навчальний посібник. Київ, 2000.
3. Історія розвитку політичної думки: Курс лекцій / В. В. Мадіссон, Л. І. Ларченко, В. П. Степіко та ін. Київ, 1996.
4. Історія політичної думки: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ-2000, 2016. 1000 с.
5. Нерсесянц В.С. История политических и правовых учений: Учебник для вузов. Москва, 2007.
6. Мірошніченко М. І., Мірошніченко В. І. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник. Київ, 2001.
7. Світова класична думка про державу і право: Навчальний посібник / Є. Ф. Безродний, Г. К. Ковальчук, О. С. Масний. Київ, 1999.
8. Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. Київ, 1999.
9. Шульженко Ф. П., Наум М. Ю. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій. Київ, 1997.

Змістовий модуль 2.

Західні політичні та правові ідеї XX - поч. XXI ст.

Тема 28. Історія виникнення і розвитку теорії природного права.

План.

1. Вчення про природне право. Теорії природного права: основні різновиди та напрямки: неотомізм; феноменологізм; екзистенціалізм; герменевтика.
2. Неотомістська (теологічна) теорія природного права (Йоханнес Месснер, Ж. Марітен).
3. Теорія «держави загального блага» Дж. Мюрдаля, Дж. Стречія, А. Пігу та ін.
4. Феноменологія. Політико-правові погляди представників феноменологічного напрямку – Е. Гуссерля, А. Райнаха та ін.
5. Екзистенціалізм. Екзистенція як основна категорія екзистенціалізму. Політико-правові погляди Е. Фехнера, В. Майгофера та ін.
6. Герменевтична теорія природного права. Політико-правові погляди А. Кауфмана, В. Гассемера та ін.

Завдання.

- I. Завдання для самоконтролю.
 1. Сутність теологічної концепції природного права.
 2. Основні представники телоргічної концепції природного права.
 3. Політико-правові погляди представників феноменологічного напрямку:
 - Е. Гуссерля;
 - А. Райнаха та ін.
 4. Дайте характеристику екзистенції як основна категорія екзистенціалізму. Її сутність і сучасне тлумачення.
 5. Політико-правові погляди Е. Фехнера, В. Майгофера та ін.
 6. Герменевтична теорія природного права
- II. Теми рефератів.
 1. Дж. Локк: закон природи як встановлений Богом «одвічний порядок речей».
 2. Природне право у феноменології та екзистенціалізмі.
 3. Природне право як державно-юридична форма моралі.
 4. Герменевтична теорія природного права: сутність і особливості.
 5. Політико-правові погляди А. Кауфмана і В. Гассемера та їх практичне втілення.
 6. Порівняльний аналіз основних різновидів і напрямків теорії природного права.
- III. Напишіть есе, взявши за основу вислів Еріка Врофа: «Природне право являє собою загальну, безумовну, безмежну, вічну й нерозв'язувану проблему».
 - I. Складіть стислий конспект одного з наступних питань за темою:
 1. Політико-правова ідеологія Джерарда Уінстенлі про природне право і його проект конституції комуністичної держави («Закон свободи»).
 2. Механізм трансформації природних прав та політико-правові норми в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
 3. Сутність дії принципу історизму в теоріях природного права.

Рекомендована література.

1. Гегель Г.Ф. Філософія права. Київ, 1999.
2. Гельвецій. Про розум. Київ, 1994.

3. Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон. Історія політичної думки. Київ : Основи, 1997.
4. Історія політичної думки: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ-2000, 2016. 1000 с.
5. Локк Дж. Два трактати про правління. Твори в 3-х тт. Т. 3. Київ, 1998.
6. Мірошніченко М. І., Мірошніченко В. І. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник. Київ, 2001.
7. Монтеск'є Ш.-Л. Про дух законів. Избранные произведения. Москва, 1996.
8. Рабінович С.П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні: Монографія. Львів, 2010. 576 с.

Тема 29. Історія виникнення та причини становлення політико-правових ідеї солідаризму та інституціоналізму.

План.

1. Соціальна солідарність і історичний розвиток заперечення класових антагонізмів.
2. Теорія соціальних функцій.
3. Норма соціальної солідарності як основа права.
4. Суб'єктивне право як обов'язок.
5. Ідеї Л. Дюгі про синдикатський федералізм, децентралізацію політичної влади, політичний і правовий плюралізм.
6. Політико-правова концепція М. Оріу про громадянське життя, централізацію національного права, розуміння правопорядку і правового устрою.

Завдання.

- I. Зробіть стислий конспект за одним з зазначених питань.
 1. Робота Еміля Дюркгейма «Поділ суспільної праці» та її значення для подальшого розвитку політико-правової думки.
 2. Суспільна солідарність як основа суспільства (за Е. Дюркгеймом).
 3. Державаяк надкласова організація, за М. Оріу.
 4. Леон Дюгі про природне право та ідеї солідаризму.
 5. М. Оріу та Л. Дюгі: загальні та відмінні погляди на роль держави та її взаємодії з громадянським суспільством.
- II. Запитання для самоконтролю.
 1. Чому, на думку Е. Дюркгейма, класи повинні разом і солідарно працювати в системі суспільного виробництва?
 2. Які основні проблеми намагався вирішити Е. Дюркгейм у своїх працях?
 3. Чому відносини між індивідом і колективом, індивідом і суспільством, проблема раціонального співіснування індивідів були у центрі уваги Е. Дюркгейма? Як він вирішував цю проблему?
 4. Чи згодні ви з висновками Леона Буржуа про необхідність доповнити «Декларацію прав» «Декларацією обов'язків»? Чому?
 5. Основні ідеї Л. Дюгі в роботах «Держава, об'єктивне право і позитивний закон» та «Курс конституційного права».

6. Як ви розумієте вислів Л. Дюгі: «... норма права покладає на всіх обов'язки не робити нічого, що суперечить суспільній солідарності, і робити все для розвитку цієї солідарності».
7. Чи згодні ви з міркуваннями Л. Дюгі, що «Якби запанувала колективістська доктрина, вона дарувала би державі владу ще могутнішу, ніж та, якою обдарувала її революція: це було б рівнозначно знищенню особи і поверненню до варварства». Чому? Обґрунтуйте свою відповідь.
8. За вченням Дюгі, політична еволюція рухається до того політичного устрою, де головна сила належатиме не якомусь привілейованому класові, а справжній більшості з представників усіх класів і партій. Прокоментуйте це положення.
9. Як ви розумієте твердження Моріса Оріу про те, що політична влада не збігається з приватною власністю.
10. Чи поділяв М. Оріу позицію Дюгі в питанні про не-відчужувані (суб'єктивні) права людини? Наведіть приклади. З якою позицією ви згодні? Чому?

III. Напишіть невелике есе щодо позиції М. Оріу до навчання. Розгляньте та прокоментуйте його пропозицію, що обов'язкове початкове навчання, введене у Франції, повинно давати лише найскромніші відомості (вміти читати, писати і рахувати), бо велика освіченість усієї маси населення може викликати соціальну кризу.

Рекомендована література.

1. Історія вчень про державу і право [Текст]: посіб. для підготовки до іспитів / О. І. Осауленко, А. О. Осауленко, В. К. Гіжевський. Київ : Ліпкан О. С., 2010. 1994 с.
2. Історія вчень про державу і право: у таблицях і дефініціях [Текст]: навч. посібник. / О. В. Зінченко, О. В. Петришин. Харків : Право, 2012. 208 с.
3. Історія вчень про державу і право [Текст] : підруч. для вищ. навч. закл. / О. О. Сердюк, В.В. Соловйов, В. К. Антошкіна. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 290 с.
4. Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. Київ : Академія, 2010. 454 с.
5. Історія вчень про державу і право [Текст] переробл. і допов. Київ : Алерта, 2012. 332 с.
6. Історія політичної думки: Підручник. За заг. редакцією Хоми Н. М. Львів : Новий Світ–2000, 2016. 1000 с.
7. Історія держави і права України: навч. посібник для студ. юрид. вузів та фак-тів. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
8. Історія політичної думки : навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ–2000, 2014. 766 с.
9. 29. Історія правових та політичних вчень: прогр. навч. курсу. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2010. 72 с.
10. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть: навч. посібник. Київ : Вікар, 2003. 96 с.
11. Історія філософії України: Підручник / М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, І. В. Бичко та ін. Київ, 1994. 112 с.

12. Політологія. Завдання для практичних занять: методичний посібник / С. М. Наумкіна, С. І. Ростецька, Т. О. Каменчук. Одеса: Південноукраїнський нац. педаг. ун-т імені К. Д. Ушинського, 2012. 59 с.
13. Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / І. М. Коваль (керівник авт. колективу), С. М. Наумкіна, О. О. Долженков та ін. Харків : Фоліо, 2012. 414 с.
14. Политология: учебное пособие / О. А. Долженков, Ю. К. Маслов, А. В. Музыченко, С. М. Наумкина. Одесса: издатель Букаев Вадим Викторович, 2013. 190 с.

Тема 30. Подальший розвиток зарубіжної політичної думки в країнах Західної Європи і США у XX ст. – на початок XXI ст.

План.

1. Загальна характеристика стану розвитку правової і політичної думки в Західній Європі.
2. Два типи праворозуміння: природно-правова думка і легістський неопозитивізм.
3. Соціологічна юриспруденція. Теорія «Живого права» Євгена Ерліха.
4. «Соціальне право», за Георгієм Гурвичем.
5. «Інструментальний» підхід Роско Паунда до права.
6. Правовий «реалізм» і «неореалізм» у скандинавській і американській школах права.

Завдання.

- I. Складіть стислий конспект за одним з зазначених питань.
 1. Причини виникнення легістського неопозитивізму та його сутність і значення.
 2. Сутність та мета соціологічної юриспруденції Є. Ерліха.
 3. Специфіка соціологічного методу Г. Гурвіча.
 4. Свіввідношення понять «глобальний» і «універсальний», за Гурвичем.
 5. Основні положення роботи Роско Паунда «Дух загального права» (1921).

- II. Складіть порівняльний аналіз основних ідей і положень правового реалізму і неореалізму у скандинавській і американській школах права (у вигляді таблиці).

- III. Тема есе.
 1. «Триланкове» тлумачення розгляду права Р. Паундом.
 2. «Соціальна імперія», за Р. Паундом.
 3. Право як «знаряддя соціального контролю», за Р. Паундом.
 4. Право як надкласове явище, за Р. Паундом.
 5. Теорія «Живого права» Євгена Ерліха.
 6. Поняття «соціального права» та його тлумачення Георгієм Гурвичем.

Рекомендована література.

1. Бігун В. С. Євген Ерліх: Життя і правознавча спадщина. Проблеми філософії права. 2005. Том III. № 1-2. С. 105-126.
2. Буковина. Визначні постаті: 1875–1919 (Біографічний довідник) / Автор-упор. О. М. Павлюк. Чернівці: Золоті литаври, 2000. 252 с.
3. Ерліх, Євген. Монтеск'є та соціологічна юриспруденція / Пер. з англ. і передмова С. І. Нежурбіди. Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 728: Правознавство. Чернівці: ЧНУ, 2014. С. 5–14.
4. Ерліх Євген. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2 : Д–Й. С. 364. ISBN 966-7492-00-8.
5. Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. Київ : Академія, 2010. 454 с.
6. Історія вчень про державу і право [Текст] переробл. і допов. Київ : Алерта, 2012. 332 с.
7. Історія політичної думки: Підручник. За заг. редакцією Хоми Н. М. Львів : Новий Світ–2000, 2016. 1000 с.
8. Nezhurbida, Sergiy and Maria Diachuk (2018). Eugen Ehrlich : Bibliographic Index (Series in Law). With Introductory article of Manfred Rehbider, edited by Slavka Tomascikova. Vernon Press, 352 p. ISBN 978-1-62273-377-4
9. Титов В. Розвиток юридичної науки в США (перша чверть XX ст.): Р. Раунд про дедуктивно-механічну юриспруденцію. Київ, 2009.
10. Світова історія XX століття. Енциклопедичний словник / За ред. Ігора Підкови та Романа Шуста. Львів : Літопис, 2008. 972 с.

Список рекомендованої літератури

Базова

- Андрусяк Т. Г. Історія політичних та правових вчень: Лекції. В 2-х ч. Львів, 1997. Т. I. 218 с.; Т. II. 236 с.
- Андрусяк Т. Г. Історія політичних та правових вчень: Навч. посібник. Львів, 2001. 383 с.
- Андрусяк Т. Г. Політична та правова думка українського національно-визвольного руху 40-50 років. Республіканець. 1995. № 1–2. С. 40-51
- Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. Київ : Основні цінності, 2001. 92 с.
- Гедікова Н. П. Ідейні та політико-правові засади лібералізму: світовий досвід та українська практика: Монографія. Одеса : Оптимум, 2009. 211 с.
- Голобуцький О. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця XIX – початку XX століття: дослідження. Київ : Смолоскип, 1996. 186 с.
- Дмитерко Я. Д. Суспільно-політичні та філософські погляди Т. Г. Шевченка. Київ, 1989. 98 с.
- Євдокименко В. Ю. Суспільно-політичні погляди Панаса Мирного. Київ : АН УРСР, 1955. 95 с.
- Зарубіжна філософія XX століття. Київ, 1993. 56 с.
- Зейдлер Г.-Л. Політична думка Стародавнього Світу. Львів, 1958. 118 с.
- Історія вчень про державу та право [Текст]: посібник для підготовки до іспитів / В. В. Орленко. 2-ге вид., стер. Київ : Вид-во Паливода А. В., 2008. 200 с.
- Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник. Київ : Право, 2009. 312 с.
- Історія вчень про державу і право [Текст]: підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / І. О. Биля-Сабадаш [та ін.]; ред. Г. Г. Демиденко, О. В. Петришин; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2009. 256 с.
- Історія вчень про державу і право [Текст]: посіб. для підготовки до іспитів / О. І. Осауленко, А. О. Осауленко, В. К. Гіжевський. Київ : Ліпкан О. С., 2010. 1994 с.
- Історія вчень про державу і право: у таблицях і дефініціях [Текст]: навч. посібник. / О. В. Зінченко, О. В. Петришин. Харків : Право, 2012. 208 с.
- Історія вчень про державу і право [Текст] : підруч. для вищ. навч. закл. / О. О. Сердюк, В.В. Соловійов, В. К. Антошкіна. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 290 с.
- Історія вчень про державу і право [Текст]: навч. посібник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. Київ : Академія, 2010. 454 с.
- Історія вчень про державу і право [Текст] переробл. і допов. Київ : Алерта, 2012. 332 с.
- Історія політичної думки: Підручник. За заг. редакцією Хоми Н. М. Львів : Новий Світ–2000, 2016. 1000 с.
- Історія держави і права України: навч. посібник для студ. юрид. вузів та фак-тів. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
- Історія політичної думки : навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ–2000, 2014. 766 с.
29. Історія правових та політичних вчень: прогр. навч. курсу. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2010. 72 с.
- Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть: навч. посібник. Київ : Вікар, 2003. 96 с.
- Історія філософії України: Підручник / М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, І. В. Бичко та ін. Київ, 1994. 112 с.
- Калинович В. І. Політичні погляди Івана Франка та його товаришів. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1967. 119 с.
- Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: Вибрані наукові праці. Чернівці, 2008. 108 с.
- Кузнецов В. І. Філософія права. Історія та сучасність. Київ, 2003. 122 с.

Кузьминець О. В. Історія держави і права України: навч. посібник. Київ : Україна, 2000. 236 с.

Кульчицький В. С. Історія держави і права України. Львів : Світ, 1996. 119 с.

Кухта Б. Л. З історії української політичної думки: текст лекцій. Київ : Генеза, 1994. 211 с.

Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотворення)

/Л. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін./; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: «Новиф Світ–2000», 2015. 492 с.

Орач Є. М. Історія політичний і правових вчень. Київ : Атіка, 2005. 213 с.

Основи політичної науки: Курс лекцій / за ред. Бориса Кухти. Ч. 1: З історії політичної думки: від стародавності до наших днів. Вид-во друге, випр. і доп. Львів, 1997. 234 с.

Охримович Ю. Розвиток української національно-політичної думки (від початку ХІХ століття до Михайла Драгоманова). Нью-Йорк, 1965. 213 с.

Потульніцький В. А. Історія української політології: (Концепції державності в українській зарубіжній історично-політичній науці). Київ : Либідь, 1992. 218 с.

Рассел Б. Історія західної філософії. Київ, 1995. 211 с.

Себайн Дж. Г. Історія політичної думки. Київ : Основи, 1997. 312 с.

Сучасна політична філософія. Антологія / Упорядник Янош Кіш. Київ, 1998. 312 с.

Черниш А. М. Історія політичних учень в Україні. Одеса : Астропринт, 2005. 54 с.

Черниш А. М. Українська державність: від витоків до сучасності. Одеса : Астропринт, 2005. 43 с.

Шульженко Ф. П., Наум М. Ю. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій / За заг. ред. В. В. Копейчикова. Київ, 1997. 213 с.

Допоміжна

1. Аврелій Марк. Наодинці з собою. Роздуми. Львів: Літопис, 2007. 212 с.
2. Антологія української юридичної думки: В 6 тт. Київ : Видавничий Дім «Юридична книга», 2002. Т. 1: Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права. 321 с.
3. Аристотель. Політика. Київ, 2002. 123 с.
4. Бачинський Ю. Україна Irredenta. Львів, 1900. 123 с.
5. Батлер-Боудон Том. 50 видатних осіб. Київ, 2018. 480 с.
6. Винниченко В. Відродження нації. Історія української революції. Київ: Відень, 1920. 154 с.
7. Володимир Мономах. Повчання; Статут Володимира Всеволодовича. Київ, 2006. 131 с.
8. Гаєк Ф. А. Конституція свободи. Львів, 2002. 96 с.
9. Гегель Г. В. Ф. Філософія права. Київ, 1998. 218 с.
10. Гельвецій К. А. Про людину, її розумові здібності та її виховання. Київ, 1994. 189 с.
11. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть? Київ, 1991. 211 с.
12. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. Київ, 1991. 213 с.
13. Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юрид. вузів і фак-тів / Уклад., заг. ред. Г. Г. Демиденко. 2-е вид., доп. і змін. Харків, 2002. 289 с.
14. Дністрянський Станіслав. Загальна наука права і політики. Львів: Український католицький університет, 2019. 428 с.
15. Історія європейської ментальності/За ред. Петера Дінцельбахера. Львів : Літопис, 2019. 632 с.
16. Кампанелла Т. Місто Сонця. Київ, 1988. 98 с.
17. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера: Пер. з нім. Київ, 2002. 112 с.
18. Костомаров М. І. Закон Божий (Книга буття українського народу). Київ, 1991. 112 с.
19. Лашченко Р. М. Лекції по історії українського права. Київ, 1998. 112 с.
20. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. Нью-Йорк, 1954. 198 с.
21. Макіавеллі Н. Флорентійські хроніки. Державець. Київ : Основи, 1998. 112 с.

22. Макіавеллі Нікколо. Державотворець. Київ : Арій, 2014. 224 с.
23. Міл Дж. С. Про свободу. Роздуми про представницьке врядування. Київ, 2001. 127 с.
24. Міхновський М. Самостійна Україна. Справа української інтелігенції. Київ, 2007. 185 с.
25. Монтеск'є Ш. Л. Про дух законів. Невичерпність демократії. Київ, 1994. 98 с.
26. Наумкіна С. М. Ноель-Нойман Елізабет. Історія політичної думки : навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ – 2000, 2014. С. 483–484 (всього 766 с.)
27. Наумкіна С. М. Оппенгеймер Франц. Історія політичної думки: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ – 2000, 2014. С. 495–496.
28. Наумкіна С. М. Сучасні «західні» та «східні» революції: класична складова і особливості здійснення. Актуальні проблеми політики: 36. наукових праць. Вип. 56. Одеса : Фенікс, 2015. С. 173–181.
29. Наумкіна С. М. Модернізаційний розвиток сучасних країн: демократичні та авторитарні проекти. Ціннісний вимір політичної діяльності: сепаратизм та війна як продовження політики: Збірник наукових праць / Редколегія: Ю. М. Бардачов, Ф. Г. Семенченко, Ю. О. Ватуля та ін. Херсон: вид-во ПП Вишемирський В. С., 2016. С. 39–42.
30. Наумкіна С. М. Аналіз основних концепцій ролі моральних чинників у парадигмі політичного розвитку. Науковий часопис. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Вип. 1. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С. 44–49.
31. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. Київ, 1993. 143 с.
- Олбрайт Мадлен. Фашизм. Засторога. Київ : BookChef, 2019. 372 с.
- Ортега-і-Гасет Хосе. Бунт мас. Вибрані твори. Київ, 1994. 187 с.
- Пейн Томас. Права людини. Львів: Літопис, 2000. 256 с.
- Платон. Держава. Київ, 2000. 125 с.
- Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. У 2-х т. Т. 1. У полоні Платонових чарів. Київ, 1994. 218 с.
- Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. В 2-х т. Т. 2. Київ, 1994. 217 с.
- Прокопович Ф. Філософські твори: В 3 т. Т. 1. Київ, 1979. 193 с.
- Рікер П. Право і справедливість. Київ, 2002. 212 с.
- Роттердамський Еразм. Похвала глупості. Київ, 1981. 98 с.
- Світова історія XX століття. Енциклопедичний словник / За ред. Ігора Підкови та Романа Шуста. Львів : Літопис, 2008. 972 с.
- Сенека Л. А. Моральні листи до Луцілія. Київ, 1996. 123 с.
- Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія Української конституції. Київ, 1997. 256 с.
- Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат. Харків : Фоліо. 2018. 416 с.
- Стігліц Джозеф. Глобалізація та її тягар. Київ: Видавництво Києво-Могилянська академія, 2003. 252 с.
- Токвиль А. де. Демократія в Америці. Київ, 1994. 413 с.
- Українські гуманісти епохи Відродження: У 2 ч. Київ, 1995. Ч. 2. 213 с.
- Філософія стародавнього світу. Київ, 1992. 412 с.
- Фуллер Л. Мораль права / Пер. з англ. Н. Комарова. Київ, 1999. 192 с.
- Фукуяма Френсіс. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції. Київ: Наш формат, 2018. 576 с.
- Фукуяма Френсіс. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Київ : Наш формат, 2019. 608 с.
- Цицерон. Про державу. Київ, 2002. 212 с.
- Юркевич П. Історія філософії права. Вид. друге. Київ, 2000. 312 с.

Електронний каталог до курсу «ПППВ»

1. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: лекції. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 304 с. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pagescat-29.html>
2. Антология мировой политической мысли: в 5 тт. / Нац. обществ.-науч. фонд. Акад. полит. науки; руководитель проекта Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: пред. совета Г. Ю. Семигин и др. Москва: Мысль, 1997. Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. 832 с. URL : <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>
3. Безродний Є. Ф. Історія політичних вчень : навч посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2006. URL : http://www.ebooktime.net/book_228.html
4. История политических и правовых учений: учебник [Электронный ресурс] / под ред. В. С. Нерсесянца. Москва: НОРМА ИНФРА, 2003. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-21.html>
5. История политических и правовых учений / под ред. О. Э. Лейста. Москва, 2006. URL : <http://www.alleng.ru/d/jur/jur015.htm>
6. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 564 с. URL : http://www.cul.com.ua/preview/Politologia_Kiriluk.pdf
7. Макиавеллі Н. Листи та праці. URL : <http://www.vostlit.info/haupt-Dateien/index-Dateien/M.phtml?id=2053> (14.01.2014).
8. Политическая наука: электронная хрестоматия (мультимедийное учебное пособие) / авт. и сост.: Санжаревский И. И.; изд. 4-е, испр. и доп. Тамбов, 2014. URL : <http://read.virmk.ru/>. Название с экрана
9. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: Політичні доктрини XX – початку XXI ст. 2011. 255 с. URL : http://libfree.com/113864941politekonomiyaistoriya_zahidnih_politichnih_vchen_romanyuk_a_s.html
10. Філософія політики: підручник / авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко (кер.) та ін. Київ : Знання України, 2003. 400 с. URL : http://www.npu.edu.ua!/ebook/book/html/D/ifon_kifi_Filosofiya%20polituku/10.html#
11. Український соціально-гуманітарний науковий журнал «Людина і політика» (Політологія. Історія. Філософія. Право). Архів журналу з 1999 р., пошук за тематичним рубрикатором. URL : <http://www.lpua.info>.
12. Сайт журналу «Персонал», на сторінках якого розміщені матеріали із історії вітчизняної та зарубіжної політико-правової думки. URL : <http://www.personal.in.ua>.
13. Сайт журналу Верховної Ради України «Віче», на сторінках якого розміщені матеріали із історії вітчизняної та зарубіжної політико-правової думки. URL : <http://www.viche.info>.
14. Політологічне Інтернет-видання Інституту посткомуністичного суспільства і журналу «Політична думка». URL : <http://www.politdumka.kiev.ua/>.
15. Сайт Українського центру політичного менеджменту, Містить електронні книги, повнотекстові версії журналів «Політичний менеджмент», «Соціальна психологія», «Людина і політика», «Український соціум» (архівні версії). URL : <http://www.politik.org.ua/>.
16. Пресс колледж Св. Мартина. URL : http://smpcollege.com/smp_govt.
17. Западный Мичиганский университет (США). URL : <http://www.wmich.edu/politics/resources/resource.html>.
18. Колорадо университет в Булдепе (США). URL : <http://osiris.colorado.edu/LAB>
19. Аризонский университет (США). URL : <http://www.arizona.edu/>

Окремі електронні версії журналів:

1. Comparative Politics. URL : <http://web.gc.cuny.edu/jcp/index.htm>
2. Comparative Political Studies. URL : <http://www.sagepub.co.uk>

3. European Journal of Political Research. URL : <http://www.wkap.nl/prod/j/0304-4130>
4. The Journal of Politics, Texas University. URL : <http://www.utexas.edu/utpress/journals/jjop.html>
5. World Politics, Princeton University. URL : http://muse.jhu.edu/journals/world_politics/
6. Political Science, Stanford University. URL : <http://polisci.annualreviews.org/>
7. Democratisation. URL : <http://www.frankcass.com/jnls/index2.htm>
8. Дослідження стану свободи в світі («Дім свободи»). URL : <http://www.freedomhouse.org>
9. Дослідження громадської думки «Євробарометр». URL : <http://europa.eu.int/comm/dg10/epo/polls.html>

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : офіційний сайт. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Національна парламентська бібліотека України : офіційний сайт. URL : <http://nplu.org/>
3. Державна науково-технічна бібліотека України : офіційний сайт. URL : <http://www.gntb.gov.ua/ua/>

Електронні бази рефератів і наукових доповідей з актуальних проблем історії політико-правових вчень на інформаційних носіях:

- URL : <http://www.politik.org.ua/>
URL : <http://www.politstudies.ru/>
URL : <http://politics.ellib.org.ua/>
URL : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Index_Polit.php